

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete
- Socialhögskolan.
Moment: C-uppsats 10 p.
Kursansvarig : Sanna Tielman
Handledare: Magdalena Czaplicka
Vt -05

UNGDOMAR I SOCIALT ARBETE

**- EN KVALITATIV TEXTANALYS AV HUR UNGDOMAR
BESKRIVS I TIDSKRIFTER TILLHÖRANDE DET SOCIALA
ARBETET.**

Av:
Linda Altemark
Anette Jansson
S7b

UNGDOMAR I SOCIALT ARBETE

- En kvalitativ textanalys av hur ungdomar beskrivs i tidskrifter tillhörande det sociala arbetet.

Av: Linda Altemark och Anette Jansson

ABSTRAKT

Ungdomsbegreppet får olika innebörd beroende på vem som använder det och i vilken situation det används. Då vi anser att språket bestämmer hur vi tänker om olika fenomen anser vi att det är viktigt att reda ut hur det inom socialt arbete talas om de ungdomar de arbetar med.

Det ursprungliga syftet med studien var att redogöra för de innebörder av ungdomsbegreppet som lyfts fram i utvecklingspsykologiska och sociologiska verk samt vilken relevans det har för det sociala arbetet med ungdomar. Ytterligare ett syfte har under studiens gång utkristalliserats, att urskilja de centrala teman som återfinns i diskursen kring ungdomar i artiklarna från det sociala arbetets fält.

Våra teoretiska utgångspunkter tas i de biologiska, utvecklingspsykologiska och sociala definitioner av ungdomsbegreppet som vi skapat utifrån tidigare forskning. De biologiska definitionerna utgörs av den fysiska utveckling som sker under puberteten. De utvecklingspsykologiska definitionerna utgörs av de utvecklingsfaser adolescenten genomgår. De sociala definitionerna utgår från individen i olika sociala sammanhang.

Våra resultat visar att de teoretiska resonemangen inte kommer fram men att de finns under ytan, att det finns ett eklektiskt tänkande och arbetssätt. Resultaten visar också på mönster av motsatspar. Dessa är normalisering kontra marginalisering, integrering kontra segregering och slutligen diskuteras insatserna för ungdomar utifrån frivillighet kontra tvång.

Nyckelord: ungdomar, ungdomsbegreppet, socialt arbete, marginalisering, normalisering, insatser, socialisering, puberteten, adolescens.

INNEHÅLL

SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNINGAR	4
TIDIGARE FORSKNING	5
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	7
Ungdomsbegreppet ur ett biologiskt perspektiv	7
Förpuberteten	7
Puberteten	8
Biologiskt perspektiv som analysredskap	8
Ungdomsbegreppet ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv	8
Tidig adolescens	9
Egentlig adolescens	9
Ungdomen	10
Utvecklingspsykologiskt perspektiv som analysredskap	10
Ungdomsbegreppet ur ett socialt perspektiv – en social konstruktion	10
Socialisation	11
Individuation	11
Självreferenser	11
Identitetsutveckling via rolltagande	12
Könsdisciplinering	12
Åldersmässig avgränsning för ungdomsbegreppet	13
Sociologiska aspekter	13
Ekonomiska aspekter	14
Juridiska aspekter	15

Kulturella aspekter	16
Socialt perspektiv som analysredskap	16
Kropp och psyke i sociala sammanhang	17
METOD	18
Datainsamlingsmetod	18
Metod för dataanalys	20
Felkällor	20
RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS	21
Ungdomar på olika arenor	22
Ungdomar som objekt i socialt arbete	25
Sluten ungdomsvård	26
Öppen ungdomsvård	28
Ungdomar med psykiska problem	30
Marginaliserade tjejer	30
Ungdomar som subjekt i socialt arbete	32
Sammanfattning	36
EGNA REFLEKTIONER OCH FÖRSLAG TILL NY FORSKNING	38
REFERENSER	39
Refererad lagtext	40
Artiklar	41

SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNINGAR

I socionomens yrkesutövning ingår, på många olika sätt, kontakter med ungdomar. Vi anser det därför viktigt att fördjupa sig i de problem, exempelvis identitetsskapande, som hör ungdomen till. Det vi har upptäckt i diskussioner med andra är att det finns många olika sätt att använda begreppet ungdom.

Oklarheter i användningen av ungdomsbegreppet beror dels på att det inte knyts till någon fixerad ålder och dels att begreppet ålder också kan ha olika innebörder. Man kan t.ex. tala om funktionell, social, mental, kronologisk och biologisk ålder. Vi kommer mest att beröra kronologisk ålder, det som i vardagligt tal säger hur gammal man är och biologisk ålder, som bedöms medicinskt.

Begreppet ungdom får olika innebörd beroende på vem som använder det och i vilken situation det används. Ungdomstiden utgör en övergångsperiod i individens utveckling från barn till vuxen. Några ser det som ett åldersbundet fenomen, medan andra ser det som en fråga om gradvis ökande ansvarstagande. Vi har beslutat oss för att kartlägga hur ungdomsbegreppet diskuteras på det sociala arbetets arena.

Vi anser det viktigt att reda ut hur ungdomsbegreppet används inom det sociala arbetet då vi anser att språket i mångt och mycket bestämmer hur vi tänker om olika fenomen. Mead beskriver hur det lilla barnet upptäcker sig själv med hjälp av och i förhållande till andra. Barnet speglar sig i andra människor och upptäcker sig själv. Självuppfattningen blir en social konstruktion. ”Barnet lär sig således att förstå sig själv genom ett socialt samspel samtidigt som dess upplevelse av sig själv styr samspelet och så vidare i en dialektisk process.” (Tetzchner, s. 489) Språket blir det väsenligaste delen i konstruktionen av självet. Av detta kommer att det ligger en stor makt i språket. Människan konstruerar språket, men språket konstruerar också människan.

I Mats Franzéns kapitel ”I fråga om makt. Diskurser, resurser, kontexter” från boken *Samhällsproblem* (Goldberg (red.), 2005) beskrivs denna diskursernas makt som ”... ett slags anvisningar på hur vi skall se och förstå som samtidigt utesluter andra synsätt.” (a.a. s. 96) Vidare beskriver författaren hur diskurser underlättar för oss att kommunicera med varandra genom att de skapar stereotyper. Vi ”vet” hur en katt ser ut eller hur en 16-årig flicka är. Franzén uttrycker det så här: ”Mer allmänt uttryckt handlar det om att varje diskurs har sina regler som formar det utsagda – meddelandet – på identifierbara sätt. Dessa regler är informella och som regel underförstådda. De fungerar just som fördomar, de förgivettaganden som underlättar vår kommunikation både när vi vill säga något och ta emot något.” (a.a. s. 98)

Vår studie är ingen diskursanalys, men den behandlar likväl rådande diskurser om ungdomar inom det sociala arbetet och därmed den rådande synen på ungdomar inom det sociala arbetet.

Vårt ursprungliga syfte var att redogöra för vilka innebörder av ungdomsbegreppet som lyfts fram i utvecklingspsykologiska och sociologiska verk samt vilken relevans ungdomsbegreppet har för socialt arbete, så som det formulerats i dessa verk. Detta ville vi göra utifrån biologiska, utvecklingspsykologiska och sociala aspekter av ungdomsbegreppet. Under arbetets gång har ytterligare ett syfte utkristalliserats. Nämligen att urskilja de centrala teman som återfinns i diskursen kring ungdomar i artiklarna från det sociala arbetets fält. Dessa två syften existerar parallellt med varandra, men har ingen inbördes relation.

För att genomföra detta har vi valt att analysera ett antal artiklar ur ett urval av nordiska tidskrifter (*Socionomen*, *Socialpædagogen*, *Socialvetenskaplig tidskrift* och *Nordisk socialt arbete*) med anknytning till socialt arbete. Användandet av ungdomsbegreppet härleds till biologiska, utvecklingspsykologiska och sociala definitioner, som konstruerats utifrån ett antal verk inom tidigare ungdomsforskning och utgör vår teoretiska bas. Definitionerna utgör våra analysverktyg och presenteras under kapitlet teoretiska utgångspunkter.

Vår forskningsfråga blir därmed:

- Hur talas det om ungdomar inom socialt arbete?

Hur beskrivs ungdomar och arbetet med ungdomar i artiklar ur tidskrifter tillhörande det sociala arbetet? Återfinns våra valda teoretiska perspektiv, biologiskt, utvecklingspsykologiskt och socialt, i de artiklar som utgör vårt empiriska material?

TIDIGARE FORSKNING

Mitterauer beskriver i *”Ungdomstidens sociala historia”* (1991) den historiska ungdomsforskningen, som en mycket ung vetenskap (a.a. s. 7). Detta till trots ser vi det som att det existerar en ganska omfattande forskning inom flera olika discipliner på området. Vi har valt ut litteratur som anknyter till det vi vill undersöka och som bidrar till vår förståelse av ungdomsbegreppet. Som exempel på för oss centrala studier, som behandlar ungdomsbegreppets historiska tillkomst, kan nämnas *”Seklets ungdom”* av Henrik Berggren (1995), samt tidigare nämnda *”Ungdomstidens sociala historia”* en forskningsöversikt av Michael Mitterauer (1991). Dessa verk har givit en historisk grund och viktiga ledtrådar till varför ungdomsbegreppet ser ut som det gör i Sverige idag.

Berggren (1995) tar avstamp i den svenska politiska ungdomsretoriken för att skildra ungdomsbegreppets framväxt mellan år 1900-1939. Vid sekelskiftet framställdes ungdomen som antingen som hotfull mot den rådande samhällsordningen eller som en positiv kraft som skulle skapa ett nytt, bättre samhälle. I båda fallen utdefinierades och alierades ungdomarna från samhällslivet och politiken. ”Man såg inte ’ungdom’ som en social kategori som behövde en egen sammanslutning för att bevaka sina särskilda intressen.” (a.a. s. 225) Med tiden medverkade dock begreppet till att den yngre generationen skulle komma att se sig själva som en egen grupp med gemensamma politiska intressen.

Mitterauer (1991) beskriver hur det europeiska ungdomsbegreppet vuxit fram och hur det ändrat innebörd och karaktär utifrån samhällsliga förändringar. Han visar hur viktiga övergångspunkter, cesurer, mellan ungdom och vuxenlivet har försvunnit eller fått annan betydelse med tiden. Detta leder fram till hur ungdomsperioden idag har blivit ”ett skede i livet vilket inte utmärks av någon fast start- eller slutpunkt utan av en mångfald på varandra följande, stegvisa övergångar och utvecklingssteg som stundtals överlappar varandra.” (a.a. s. 106) Mitterauer ger också tydliga anvisningar om hur ungdomsperioden kan karakteriseras socialt.

I det fortsatta arbetet med att definiera ungdomsbegreppet biologiskt, utvecklingspsykologiskt och socialt används även annan litteratur som i sin korthet skall presenteras här:

Att skapa sin ungdom – Om det svåra samspelet mellan frihet och kontroll av Benny Henriks-son (1991), bygger på mycket omfattande studier av ungdomar i Västerås. Tre generationer har intervjuats om sin ungdomstid. Förutom en beskrivning av ungdomsperioden över tid ger boken också förslag till möjliga förbättringar av ungdomars delaktighet och ansvar, samt pekar också på hinder för en sådan utveckling. Ungdom beskrivs som någonting socialt konstruerat i denna bok.

Ungdomsgrupper i teori och praktik av Philip Lalander och Thomas Johansson (2002), är den andra upplagan av boken och behandlar ungdomskultur i olika ungdomsgrupper. Boken ger också en inblick i de teorier och centrala begrepp som används inom de senaste decenniernas ungdomskulturforskning. Lalander och Johansson beskriver ungdom som en social konstruktion och tar också med den symboliska interaktionismen för att beskriva ungdomskulturens symboler.

Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet av Tom Hagström (red.) (1999), belyser ungdomars inställning och yttre handlingsutrymme via teoretiska reflektioner och undersökningsresultat. De ungas egna perspektiv och den rationalitet som dessa perspektiv uttrycker ligger i fokus. Bokens författare använder sig av socialisationsteori och handlingsteori för att beskriva ungdomar på väg in i arbetslivet.

Ungdomar i skilda sfärer (FUS-rapport nr 5) av Johan Fornäs, Ulf Boëthius och Bo Reimer är en tvärvetenskaplig forskningsrapport som presenterar ungdomar i en rad olika sfärer. Bokens kapitel, som har skrivits av olika författare, behandlar t ex hur ungdomar använder dessa sfärer, de konflikter som kan uppstå när olika sfärens normsystem inte stämmer överens och statens och marknadens påverkan på processer i ungdomars vardagsliv.

Ungdomens identitetskriser av Erik Homburger Erikson (1981), bidrar med grundtankar inom psykodynamisk teori och utvecklingspsykologi. Betoningen ligger på ungdomens identitetsutvecklings olika faser.

Farväl till barndomen en bok om adolescensen av Louise J. Kaplan (1987) innehåller en bred genomgång av adolescensens olika problem och där ungdomen blir den tid då man ska gå igenom olika utvecklingspsykologiska faser och finna dess lösningar. Parallellt med detta åskådliggörs ungdomsperiodens fysiska utveckling. Kaplan visar också på tillfällena där flickor och pojkars psykiska och fysiska utveckling skiljer sig åt.

Ungdomspsykologi utveckling och livsvillkor av Ann Erling och Philip Hwang (2001) tar upp ungdomars psykologiska, biologiska och sociala utveckling. De definierar ungdomar som varande mellan 13-19 år.

Utvecklingspsykologi barn- och ungdomsåren av Stephen von Tetzchner (2005) är en grundbok i utvecklingspsykologi. Här framhålls identitetsutvecklingen som ungdomens viktigaste uppgift.

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Utifrån den ovan presenterade tidigare forskningen har vi sammanfattat de definitioner av begreppet ungdom vi hittat. Dessa definitioner har konstruerats utifrån ett biologiskt, ett utvecklingspsykologiskt och ett socialt perspektiv. Anledningen till denna uppdelning är att vi utgår från människan. När människan föds tänker vi oss denna som en i första hand kroppslig varelse – ”biologi” – som med tiden utvecklar sina psykiska färdigheter – ”utvecklingspsykologi” – för att så småningom kunna fungera i ”sociala” sammanhang. Definitionerna utgör våra teoretiska utgångspunkter och kommer också att tjänstgöra som analysverktyg. Våra definitioner av ungdomsbegreppet lyder som följer:

Ungdomsbegreppet ur ett biologiskt perspektiv

Hur kan man se på ungdomsbegreppet ur ett biologiskt perspektiv, vilka förändringar i kroppen konstituerar ungdomen? Louise J. Kaplan delar i sin bok *Farväl till ungdomen bok om adolescensen* (1987) den kroppsliga utvecklingen i 3 faser. De består av förpuberteten (11- 14 år), puberteten (15- 18 år) och ungdomstiden 18, 19 och uppåt. Detta är kronologiska åldersspann som kan ställas mot var individen befinner sig i sin fysiska utveckling, som vi kommer att kalla biologisk ålder.

Vi kommer fortsättningsvis använda Kaplans tredelade fasindelning men vill påpeka att man kan ha invändningar mot denna. Ett viktigt argument är att Kaplans indelning grundar sig på amerikanska ungdomars utveckling. Eftersom pubertetsutvecklingen är beroende av såväl yttre som inre faktorer ser den olika ut i olika delar av världen. I SOSFS 1993:11 beskrivs hur genetiska faktorer och omgivningsfaktorer som nutrition och sjukdomar påverkar barns fysiska utveckling och i vissa fall försenar den. I västvärlden kan ”psykosocial stress och övervikt göra att pubertetsstarten kommer tidigare.” (Erling & Hwang s. 96)

Även om ungdomsbegreppet i sig är könsneutralt innebär det inte att pojkars och flickors pubertet ser likadan ut. De individuella variationerna i den biologiska åldern är stora under dessa tre faser, både hos pojkar och flickor. Dessa variationer kan dessutom få olika innebörd beroende på vilket kön man tillhör, vilket vi kommer att återkomma till senare. Dessutom påverkar könstillhörigheten när själva tillväxten börjar och slutar. Generellt kan man säga att flickor ligger två år före pojkarna i den fysiska utvecklingen.

Enligt Kaplan (1987) är det kännetecknande för människan som art att huvuddelen av våra intellektuella och sociala färdigheter är utvecklade innan vi får tillgång till vår sexuella förmåga. Detta för att klara av de komplicerade krav som fortplantning, avkomma och samhällsliv kommer att ställa på den vuxna individen. När den kroppsliga ungdomsutvecklingens första fas, förpuberteten startar, är hjärnan fullt utvecklad.

Förpuberteten

Individens biologiska ålder styrs av kroppens hormonproduktion. Förpuberteten startar i hypotalamus som ger hypofysen klartecken att starta tillverkningen av könshormoner. Detta ser man hos flickorna på att bröstet börjar växa. De får behåring på blygden och under armhålorna, fettansamlingar på höfter och lår, dessutom sker en viss tillväxt av könet. Hos pojkarna växer penis och pung och dubblas i storlek. Testiklarna mognar, kroppsbe håringen som den hos flickor men hos pojkarna, även i ansiktet som antydd skäggväxt. Axlar, muskler och struphuvud växer och ökar i omfång. Hudförändringar och acne är vanliga hos båda könen.

En ökning i produktionen av tillväxthormon gör att både pojkar och flickor växer mycket på längden. Flickorna börjar växa någon gång mellan 9 1/2 till 14 1/2 och slutar växa vid cirka 16 år. Pojkarna börjar lite senare, vid 10 1/2 till 16 1/2 och slutar växa i 18 års åldern.

Puberteten

Puberteten kommer av latinets *pubertas*, könsmognad. I flickornas kropp fortsätter den utveckling som började i förpuberteten. Den mest markanta tillväxten sker i de yttre könsorganen och livmodern som växer och utvecklas. Tidpunkten för första mens, varierar kraftigt. Pojkarnas penis fortsätter att växa. Prostata och sädesblåsar växer och utvecklas och möjliggör med tiden sädesavgångar. Flickans första mens kallas inom medicinsk terminologi "menarche" och i Sverige sker detta i 12-13 årsåldern (Erling & Hwang, 2001, s. 91). Tidpunkten för pojkens första sädesavgång som kallas "thorache", är motsvarande 13-14 år (a.a. s. 92). Dessa används som viktiga utvecklingsmarkörer. De säger mer om individens utveckling än den kronologiska åldern.

Ett annat sätt att avgöra biologisk ålder är att se till benens tillväxt. Olika ben växer färdigt i olika åldrar och indikerar hur långt individen hunnit i sin utveckling. När alla ben i kroppen vuxit klart anses puberteten vara över.

Biologiskt perspektiv som analysredskap

Vi vill försöka använda ett biologiskt perspektiv på ungdomsbegreppet som ett, av våra tre analysverktyg i vår C- uppsats. Vi tänker att den fysiska och psykiska utvecklingen sker någorlunda parallellt och påverkar varandra och därför vill vi också undersöka båda.

Man kan även tänka sig att det är viktigt att veta hur den kronologiska åldern förhåller sig till den biologiska och hur dessa åldrar kan variera sinsemellan. När vi bedömer en människas ålder är det utseendet vi går efter. Vi tänker oss att den biologiska ålder vi ser också motsvaras av den kronologiska. Detta har betydelse eftersom det hos många ungdomar kan skilja flera år mellan deras kronologiska och biologiska ålder. Inom rättväsendet t.ex. används endast den kronologiska åldern. När det gäller arbetet med ungdomar finns det säkert flera sammanhang där man kan reflektera över vilket åldersbegrepp som egentligen är mest givande att använda och vilka konsekvenser detta kan få. Inte minst inom socialt arbete.

I Kaplans (1987) uppdelning av utvecklingsfaser är ungdomen den sista och avslutande och sträcker sig från 18 till 24 år. Detta överrensstämmer inte helt med vår förförståelse, att man i vardagligt tal även räknar in adolescensen i ungdomsperioden. Den svenska lagstiftningens myndighetsålder på 18 år stämmer inte heller med Kaplans uppdelning.

Ungdomsbegreppet ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv

Klassisk psykodynamisk teori grundades på Sigmund Freuds läror. Freud betonade dock inte ungdomsperioden och lämnas därför utanför vårt arbete. I modern psykodynamisk teori är däremot intresset för ungdomstiden adolescensen, betydligt större. Adolescensen innebär i korthet att ungdomar på nytt laddar upp sin barndoms objektrelationer för att sedan kunna ladda av dem igen och på så sätt möjliggöra sin egen frigörelse. Detta är för tonåringen en svår och många gånger påfrestande process enligt Kaplan (1987). En process som vi tidigare sett, ytterligare kan kompliceras av den genitala utvecklingen. Ibland kan kroppens utveckling utgöra en psykisk belastning på individen.

Man brukar inom den psykodynamiska teorin tala om barndomens och ungdomens olika faser då individen har vissa uppgifter att lösa för att kunna mogna och utvecklas till vuxen. Har man inte löst de fasanknutna uppgifterna på ett tillfredställande sätt påverkar detta övergången till nästa fas negativt. Ungdomen anses vara den period då sådana eventuella brister manifesteras. Den anses också vara en tid av förberedelse inför vuxenblivandet.

Erik Homburger Eriksons anser att människan genomgår åtta olika faser med var sin utvecklingskris, som följd. "Ungdomsåldern är den femte fasen, då individen aktivt 'definierar sig själv' och 'framtiden blir en del av medvetandet' och vars sociala kris handlar om identitesutvecklingen" (Tetzchner, 2005 s. 601). De unga behöver få pröva sig fram i tillvaron och befinna sig i vad Erikson kallar ett psykosocialt moratorium:

"Ett moratorium är ett dröjsmål som medges en person som inte är beredd att uppfylla en förpliktelse just nu eller som påtvingas en person som borde ta sig mera tid. Med psykosocialt moratorium menar vi alltså ett dröjsmål med den vuxnes ställningstaganden och ändå är det inte bara ett dröjsmål. Det är en period som kännetecknas av selektiv efterlåtenhet från samhällets sida och provokativ lekfullhet från de ungas, men ändå leder den till djupa, fast kanske övergående, ställningstaganden från de ungas sida och mynnar ut i en mer eller mindre ceremonieell konfirmation av ställningstaganden från samhällets sida" (Erikson, 1981 s. 106)

Tidig adolescens

Louise J Kaplan beskriver att ungdomar har tre problem att lösa, ett för vart steg i utvecklingen. Även om den psykiska mognaden inte lika kategoriskt delas upp i lika tydliga åldrar som den biologiska, lägger Kaplan den psykiska utvecklingen så att säga ovanpå den fysiska och beskriver hur det förpubertala barnets kroppsutveckling blir en signal till det att börja bryta upp från barndomen. Hela dramat utspelar sig med hennes sätt att se mellan föräldrar, barn och barnets sexualdrift. Det förpubertala barnet har inom psykodynamisk teori inget färdigutvecklat samvete. Det behöver fortfarande sina idealiserade föräldrar och det har ännu ingen kontakt med sitt sexliv. Men det behöver bryta föräldraauktoriteten och upprätta sitt eget könsliv. Barnets uppgift blir under förpuberteten, att ta avsked av barndomen.

Egentlig adolescens

I puberteten blir tonåringen könsmogen, hon och han får en sexuell könsidentitet. De begär som barn enligt psykodynamisk teori hyser för sina föräldrar måste hitta en annan och av samhället godkänd form, istället för den incestuösa. Tonåringen måste hitta kärleksobjekt utanför familjen. Detta innebär samtidigt också en aidealisering av föräldrarna. De som representerat trygghet och kärlek måste avsättas och deras inflytande få realistiska proportioner. Detta möjliggör utvecklandet av en egen identitet och en egen uppfattning om moral som ersätter föräldrarnas. Många adolescer upplever den här separationen som plågsam. Känslor av ledsnad och otrygghet är vanliga och för att skydda sig använder man olika försvar.

Ungdomarnas uppgift blir att aidealisera sina föräldrar och flytta sitt sexuella begär, från familjen, till världen utanför istället. Efter detta är tonåringen mogen att ta nästa steg i sin utveckling.

Ungdomen

Här bromsas det psykologiska skeendet in igen, även så det biologiska. Det här är en period där de unga försöker hitta sin plats i tillvaron och samhället. De har erhållit ett utvecklat samvete, moralbegrepp och en förmåga till medlidande. Detta möjliggör enligt Kaplan att de unga kan förlåta sina föräldrar att de inte var så mäktiga och underbara som de som barn trott. När de förstår detta är de i sin tur bättre rustade att bli föräldrar. Ungdomens uppgift blir att anpassa sin könsdrift till de samhälleliga villkoren.

Utvecklingspsykologiskt perspektiv som analysredskap

Vår tanke bakom att välja ett psykodynamiskt perspektiv som analysredskap är att vi vill undersöka hur ungdomsbegreppet diskuteras här. Egna erfarenheter av hur utbildningen är uppbyggd på svenska socialhögskolor, gör att vi tänker oss att den i undervisningen förmedlade utvecklingspsykologins tankegångar, kan komma att tillämpas i ett antal aspekter av socialt arbete.

Utöver Kaplans och tidigare nämnda Eriksons indelning i faser, finns andra både utförligare och mer kortfattade. Inom psykodynamisk teori stöter man ofta på Peter Blos fasindelning i för-adolescens, tidig adolescens, egentlig adolescens och sen-adolescens. (Sernhede, 1996) Dessa visar också hur individen går igenom olika mognadsstadier på sin väg till vuxenblivandet. Detta utan att kronologiskt åldersbestämma faserna. Tidigare citerade Erling och Hwang (2001) nöjer sig med att likställa ungdomsåren med tonåren, 13-19 år.

Kaplan redogör för vissa könsskillnader i den psykologiska utvecklingen. Dessa rör i första hand avidealiseringsen av föräldern av samma kön, medan Erikson har ett könlöst ungdomsperspektiv och egentligen inte skiljer på pojkars och flickors erfarenheter. Inom den utvecklingspsykologiska teorin verkar man vara medveten om denna brist på tydlighet. Flera av Freuds ursprungliga tankar om ungdomsåren och individens psykiska utveckling tycks stå under omprövning.

Ungdomsbegreppet ur ett socialt perspektiv – en social konstruktion

En redogörelse för ungdomsbegreppet ur ett socialt perspektiv blir en beskrivning av ungdom som någonting socialt konstruerat. Begreppet innefattar olika saker i olika kulturer och olika tidsepoker. Ungdomstiden uppfattas också olika i olika samhällsklasser och i olika delkulturer i samhället. (Henriksson, 1991 s. 16) Michael Mitterauer (1991) ger oss en uppdelning av dessa delkulturer. Han talar om ungdomsgrupper på landsbygden (a.a. s. 189), i städerna (a.a. s. 221) samt ungdomsföreningar (a.a. s. 246) och informella ungdomsgrupper (a.a. s. 273).

Magdalena Czaplicka har i FUS-rapport nr 5 *Ungdomar i skilda sfärer* (Fornäs, Boëthius & Reimer, 1993) angett att det sociala vuxenblivandet består av flera aspekter:

”(1) övergång från ekonomiskt beroende till självförsörjning, (2) förskjutning av fokus för den primära gemenskapen från familjen och kamratgruppen till ett stadigt parförhållande vars sociala innebörd består av legitimerad sexuell aktivitet och biologisk reproduktion, (3) övergång från föräldrars hushåll till eget hushåll, något som sammanfaller med att föräldrarna förlorar kontrollen över sina barns vardag, (4) gradvist införskaffande av medborgerliga rättigheter och skyldigheter.” (a.a. sid. 103)

Även om skillnaderna i synen på ungdomen över tid är stora påvisar historikerna att vissa likheter finns i form av ”... mycket sega strukturer som tillerkänner ungdomstiden vissa gemensamma drag, exempelvis viss tid för umgänge tillsammans med jämnåriga, generations-specifika kulturyttringar, stilar etc.” (Henriksson, 1991 s. 16) Det är dessa sega strukturer som

ger en illusion av att det finns en allmän ungdom i form av t ex en speciell psykologisk utveckling som alla ungdomar, i alla kulturer och alla historiska skeden, måste gå igenom och som konstituerar ungdomens ”väsen”. (a.a. s. 16f) På detta sätt har denna sociala konstruktion av ungdom införlivats i människors vardagsmedvetenhet som något som alltid funnits. (a.a. s. 17)

Förutom denna historiska process nämner Henriksson (1991) industrialiseringen, de yrkesverksamma och institutioner som arbetar med ungdomar och ungdomsfrågor samt ungdomars egna kulturliv som samhällseliga faktorer som bidrar till att skapa ungdom. (a.a. s. 17) Alla dessa samhällseliga faktorer har tillsammans med familjen en fostrande inverkan på barn och unga.

Socialisation

Den fostran av barn och unga, som sker i hemmet, i samhället samt även i kamratgängen, formar och definierar individen, kan beskrivas som socialisation. Socialisation är något som pågår hela livet och är ingenting ungdomsspecifikt. Lalander och Johansson (2002) beskriver socialisation som ”...den process där den enskilde gruppmedlemmen införlivar gruppens idéer i sitt eget medvetande.” (a.a. s. 57) Hagström har i boken *Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet* (1999) givit följande förklaring till begreppet socialisation:

”Socialisation avser ungefär de processer i och genom vilka individen införlivas i ett socio-kulturellt sammanhang genom att tillägna sig dess regel-, norm- och meningssystem. Begreppet har även börjat användas i vidare mening inkluderande även tillägnandet av kvalifikationer, färdigheter och kompetens för att kunna hantera de krav som ställs i samhället och arbetslivet.” (Hagström (red.), 1999 s. 9)

Individuation

Individuation och individualisering är andra begrepp som är användbara i ungdomsforskning. Dessa begrepp, som står i motsatsförhållande till socialisationsbegreppet (detta motsatsförhållande utgör en mycket intressant teoretisk diskussion som dock faller utanför detta arbete), behandlar individens eget inre arbete med sin identitet. Om individuation säger Lalander och Johansson (2002) så här: ”Med individuation avser vi den process där individen utvecklar ett eget tänkande och en egen identitet i förhållande till andra människor – gruppmedlemmar och andra, t.ex. föräldrar och andra vuxna.” (a.a. s. 57) Individualisering ser de som samhällets förväntningar på individerna att utveckla en egen identitet. Detta uttrycker de på följande sätt:

”Begreppet individualisering syftar på en samhällsprocess där individerna i ökad utsträckning själva förväntas skapa sina egna identiteter och livsprojekt och där de inte på samma sätt som tidigare har några givna trygghetsforum i form av föräldrakultur eller religion att falla tillbaka på.” (a.a. s. 109)

Självreferenser

Thomas Ziehe har skrivit mycket om detta och menar att den kulturella moderniseringen medför en ökning av självreferensstrukturer. Självreferenser, eller reflexivitet, innebär att referera till sig själv. ”Dessa självreferenser ändrar på ett subtilt sätt vår relation till världen och till oss själva” (Ziehe i Fornäs, Boëthius & Reimer, 1993 s. 285) Ziehe menar att dagens människa hela tiden betraktar sig själv och sitt handlande i ett utifrånsperspektiv ”... där vi bildligt uttryckt ständigt filmar oss med en videokamera, betraktar och kommenterar oss själva.” (a.a. s. 293) Detta beror mediernas allt större inflytande och på avtraditionaliseringen - de förändringar som sker i samhällets tidigare relativt stabila sociala strukturer, såsom familj, arbete,

könsroller, etc. (Lalander & Johansson, 2002 s. 109) Ytterligare en faktor som ligger bakom detta är att tidigare vetenskapliga begrepp eller tillvägagångssätt sjunkit in i de egna självbeskrivningarna. (Ziehe i Fornäs, Boëthius & Reimer, 1993 s. 293) Självrefererandet är enligt Ziehe något alla människor sysselsätter sig med, men det märks tydligast hos ungdomar. (a.a. s. 293)

Identitetsutveckling via rolltagande

Att definiera begreppet ungdom ur ett socialt perspektiv är en stor och mångfasetterad uppgift då det sociala fältet innefattar så många olika arenor. Dessa är t ex hem, arbete, skola och fritid eller familj och kompisar. Ungdomar har en tillhörighet i alla dessa sammanhang och i dessa tar ungdomarna (och/eller blir tilldelade) olika roller. Den unge provar dessa roller i sitt sökande efter acceptans och tillhörighet. Syftet avgör vilken strategi som väljs, vilken image som presenteras. Rollen laddas alltså ner, med de färdiga normerna och föreskrifterna från samhället. Sedan läggs de egna egenskaperna till i rollen, som på detta sätt blir personlig. Rollen kan också kombineras med andra existerande rollföreskrifter. Ett exempel på hur ungdomar provar sig fram i sitt utvecklande av den egna identiteten är idolidentifikation. Maria Borgström skriver i boken *Idol Image Identitet* (2002) angående ungdomars identifikation med idoler i utvecklandet av den egna identiteten:

”Identifikationen med idoler gör ungdomarna selektivt. De söker vissa egenskaper, vissa attribut, hos dessa förebilder, som kan hjälpa dem att utveckla en identitet med vilken de kan förhålla sig till majoritetssamhället.

Att ungdomarna hela tiden söker sin identitet, att de vill veta var de står i en relation till de andra, att de väljer vissa värden framför andra, att de identifierar sig med idoler, att de söker egna ideal, gör att de får mening, att de kan agera på ett visst sätt, att de får en identitet i vilken de känner sig trygga, i alla fall för ögonblicket.” (a.a. s. 239)

Könsdisciplinering

Dessutom ser ungdomsperioden olika ut för pojkar och flickor. I den europeiska historien har pojkar och flickor uppfostrats olika. Pojkar har genom olika ritualer presenterats för och tagits upp i samhället. Pojkarna fostrades till att bli familjeförsörjare och hade både hemmet och offentligheten som tillgängliga arenor och måste därmed förberedas inför det offentliga livet. Flickor har inte haft den rollen utan har fostrats i hemmet, eftersom hushållet var kvinnans ansvar. Den unga flickan skulle således förberedas att sköta ett hushåll och framförallt förberedas inför det byte av hushåll som komma skulle i och med giftermål. (Mitterauer, 1991 s. 68f.) Dagens Sverige ser inte längre ut på detta sätt, men det går fortfarande att se spår från dessa gamla uppfostringsideal. Det finns fortfarande skillnader i hur och vad vi exempelvis uppmuntrar våra barn att leka: flickor uppmuntras mer när de leker relationslekar och pojkar uppmuntras mer när de t ex håller på med lagidrott. Lalander & Johansson (2002) uttrycker det så här:

”Såväl killar som tjejer utsätts för könsdisciplinering, dvs. de får på mer eller mindre subtila sätt lära sig vad som är passande för respektive kön: vilka aktiviteter man bör ägna sig åt, hur man bör klä sig, vilka ambitioner man bör ha och så vidare. Detta gäller även det sätt på vilket man organiserar sig och bildar grupper. Medan killarna utvecklar strikt reglerade gängkulturer, organiserar tjejer sitt vardagsliv och sina relationer i väninedyader och –triader. Denna form av vänskapsrelationer odlas framför allt i den privata sfären, hemmet, medan som tidigare nämnts, killarna lär sig att behärska den offentliga arenan.” (a.a. s. 140)

Åldersmässig avgränsning för ungdomsbegreppet

Att avgränsa begreppet ungdom åldersmässigt är också det problematiskt eftersom ungdomen definieras och omdefinieras i betraktarens ögon. Lalander & Johansson (2002) uttrycker det så här:

”Medan begrepp som, pubertet, tonår och till och med adolescens går att avgränsa till vissa åldrar och åldersintervall, syftar begreppet ungdom på ett mer flytande och obestämt ålderskontinuum. Vissa betraktar sig länge som unga, medan andra ganska snart bestämmer sig för att träda in i vuxenlivet. En människa som studerar, ständigt skaffar sig nya partners och ’lever livet’ kan både i sina egna ögon och av omgivningen betraktas som ung.” (a.a. s. 17)

Att det ändå finns en övre gräns för ungdomstiden, även om den är flytande, står dock klart och är som mest framträdande vid de tillfällen när någon skrider över gränsen. Angående detta fortsätter ovan nämnda författare:

”Det finns givetvis gränser för denna form av utsträckt ungdomsperiod, evig adolescens och bejakande av det flytande livet. Att vara ung, känna sig ung och vägra inordna sig i det vi kallar vuxenlivet – allt detta handlar inte enbart om ålder, utan om val av livsstil, kulturell tillhörighet och ’ett sätt att leva’. Samtidigt får vi inte glömma att det finns gränser för hur länge det är möjligt att utsträcka sin ungdomsperiod. ’Eviga ungdomar’ tenderar i sina desperata försök att undvika att åldras lätt att framstå som patetiska och smått groteska.” (a.a. s. 17f)

Även en nedre gräns för ungdom kan vara svår att urskilja då även denna definieras i betraktarens ögon. De av samhället givna gränserna för när en individ övergår från barndom till ungdom är avhängiga de föreställningar som finns i samhället. Dessa föreställningar tar sin utgångspunkt i biologin och utvecklingspsykologin (se dessa avsnitt). Ett tidigt utvecklat barn bedöms tidigare som ungdom än ett sent utvecklat barn. Som ett exempel på hur detta kan te sig ska frågor rörande vårdnad, boende och umgänge avgöras med hänsyn taget till barnets vilja ”... med beaktande av barnets ålder och mognad.” (FB 6:2b) Inte bara samhället bedömer inträdet till ungdomstiden vid olika tidpunkter för skilda individer. Även inom familjen kan denna avvägning vara svår. Att barnet själv anser sig ha lämnat barndomen bakom sig behöver inte alls betyda att föräldrarna anser detsamma. Individen i detta gränsland kan själv också vara ambivalent i sin syn på sig själv och detsamma gäller för föräldrarna.

Ett annat sätt att beskriva ungdomsbegreppet är fokusera på olika rättigheter och ungdomars ställning via sociologiska, ekonomiska, juridiska och kulturella aspekter. Detta synsätt ger delvis andra resultat än den kategorisering i hem, arbete, skola och fritid vi tidigare redogjort för.

Sociologiska aspekter

Sociologin erbjuder många definitioner på ungdomsbegreppet. En av dessa presenteras av Mitterauer (1991), som en så flexibel och allmänt hållen definition att den kan överföras på historiska samhällen samtidigt som den är funktionell idag. Definitionen är dock så vid att den i stort sätt endast konstaterar att ungdomen utgörs av tiden mellan barndom och vuxenliv. Denna definition gäller inom ungdomssociologin som oomstridd (a.a. s. 29) och myntades av August Hollingshead:

”Sociologiskt sett är tonåren eller adolescensen den period under individens liv då det samhälle, i vilket han lever, upphör att betrakta honom (pojke eller flicka) som ett barn, men inte tillerkänner honom den vuxnes ställning, roller och funktioner. I termer av beteende definieras tonåren genom de roller individen förväntas spela, tillåtes spela, tvingas spela eller är förhindrad att spela på grund av sin ställning i samhället. De markeras inte genom någon speciell tidpunkt, såsom puberteten, eftersom deras form innehåll, varaktighet och förekomst under livscykeln bestämmes på olika sätt i skilda kulturer och samhällen.” (a.a. s. 29)

Ungdomsbegreppet ur en sociologisk synvinkel och anknutet till det sociala arbetets fält, blir en diskussion om de samhällsproblem som finns rörande marginaliserade ungdomar. Då menar vi de ungdomar som inte riktigt har en given plats i samhället utan istället hamnar utanför arbetsmarknad och utbildningar. Detsamma gäller kriminellt belastade ungdomar eller de som har missbruksproblem. Psykiska sjukdomar och fysiska handikapp är andra exempel på sådant som kan innebära marginalisering. Marginalisering är också en risk för dem tillhörande första eller andra generationens invandrare.

Ekonomiska aspekter

För att diskutera ungdomsbegreppet ur ett ekonomiskt perspektiv ligger ungdomars inträde på arbetsmarknaden nära till hands. Här handlar det om övergången från ekonomiskt beroende till självförsörjning. Mitterauer (1991) anger skolslut och inträdet i arbetslivet som två av de fem statusövergångar – cesurer – han, i *Ungdomstidens sociala historia*, använder sig av för att beskriva ungdomstiden (a.a. s.51).

Magdalena Czaplicka gör i sitt kapitel, vägen till självförsörjning, i FUS-rapport nr 5 *Ungdomar i skilda sfärer* (Fornäs, Boëthius & Reimer, 1993) ett resonemang angående det problematiska i att dela upp befolkningen i självförsörjande och icke självförsörjande. Författaren utgår från föreställningen att barn är ekonomiskt beroende och vuxna är självförsörjande, Denna föreställning problematiseras sedan genom att visa på bla ungdomars svårigheter att rymmas inom någon av dessa två kategorier. Ungdomar hamnar ofta utanför denna kategorisering, eller kanske mer korrekt i båda kategorierna. De är delvis självförsörjande, men också är i behov av ekonomiskt stöd från annat håll (föräldrar eller annat). Czaplicka uttrycker det på följande sätt:

”Denna kategori, vilken inte kan karakteriseras med termerna ’antingen-eller’ utan snarare med ’både-och’, är ytterst väsentlig för analysen av ungdomars position i samhället. Det är just den flytande, ej utkristalliserade övergången mellan icke självförsörjande och självförsörjande som utgör ett av ungdomens karakteristiska drag.” (a.a. s. 110)

I boken *Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet* (Hagström (red.), 1999) har Ulla Arnell Gustafsson beskrivit de krav som ställs på individen vid övergången från utbildningssystemet till arbetslivet. Dessa krav på individen innefattar att välja ett arbete – en inte helt lätt uppgift, då det gäller att kombinera de egna önskemålen med den rådande arbetsmarknaden – och att införskaffa rätt kunskaper för sitt framtida arbetsliv – detta gäller både ämnesrelaterade kunskaper såsom datakunnsighet och matematiska eller språkliga kunskaper och personlighetsrelaterade kunskaper såsom kreativitet, självständighet, flexibilitet eller social kompetens. Kraven innefattar dessutom att tillägna sig de regler och normer som gäller i arbetslivet, med ett ökat personligt ansvar och en större åldersspridning som mest utmärkande skillnad från utbildningssituationen. Denna övergång utgör, enligt författaren, i många avseenden individens steg från ungdomsvärlden till vuxenvärlden. (a.a. s. 12 – 18).

Juridiska aspekter

För att beskriva ungdomsbegreppet från ett rättsligt perspektiv ligger det nära till hands att diskutera olika åldersgränser. Om detta begränsas till socialt arbete kommer vi fram till de olika sociallagar som behandlar frågor rörande ungdomar. Dessa lagar är Socialtjänstlagen (SoL), Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), Lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LuL) samt Föräldrabalken (FB). Lagstiftaren själv har dock inte heller en entydig uppfattning om när individen övergår från barndom till ungdom, eller från ungdom till vuxenliv.

Föräldrabalkens 9 kapitel behandlar underårigs omyndighet. I 1 § i detta kapitel slås det fast att ”Den som är under arton år (underårig) är omyndig och får inte själv råda över sin egen- dom eller åta sig förbindelser i vidare mån än vad som följer av vad som ska gälla pga lag eller villkor vid förvärv genom gåva, testamente...” (FB 9:1). I enlighet med 3 § i samma ka- pitel får dock den underåriga ”... själv råda över vad han genom eget arbete förvärvat efter det han fyllt sexton år.” (FB 9:3) En underårig med eget hushåll får ingå rättshandlingar som rör den dagliga hushållningen eller uppfostran av barn tillhörande hushållet. (FB 9:2)

I 1 kap. 2 § SoL anges att ”Med barn avses varje människa under 18 år.” Detta indikerar att alla människor över 18 år att betrakta som vuxna. Socialtjänstlagens 5 kapitel behandlar sär- skilda bestämmelser för olika grupper. De första tre paragraferna i det 5 kapitlet behandlar barn och unga. Begreppet ungdom används vid flera tillfällen vilket antyder att det i social- tjänstlagen erkänns en period i människans liv då denne varken är barn eller vuxen. Lagens 4 kapitel reglerar rätten till bistånd. Den fjärde paragrafen anger att den som uppbär försörj- ningsstöd skall delta i av nämnden anvisad praktik eller kompetenshöjande verksamhet om ingen arbetsmarknadsåtgärd kunnat beredas och den enskilde inte fyllt 25 år. (SoL 4:4, punkt 1.) Denna åldersgräns indikerar att den enskilde, när det gäller försörjning, anses vara ungdom fram till sin 25-årsdag.

LVU är en tvångslag och träder i kraft när ”...behövlig vård inte kan ges den unge med sam- tycke...” (1 § 2 stycket LVU) I detta stycke anges också att den unge ska vara under 18 och att samtycke gäller vårdnadshavare och i de fall den unge fyllt 15 år även denne själv. I det 3 stycket anges att vård, i de fall det är fråga om den unges eget beteende, även kan beredas den som fyllt 18 men inte 20 år. I Lagens 21 § regleras upphörandet av vård enligt LVU. En övre gräns för vård enligt denna lag har satts till 18-årsdagen och i beteendefallen till 21-årsdagen. Alla dessa åldersgränser skulle sammantaget kunna indikera att en ungdomsperiod enligt den- na lag inleds vid 15 års ålder, när den unges eget samtycke börjar efterfrågas, och avslutas vid 21, vilket är den högre av de två övre åldersgränserna för vård enligt denna lag. De som vård- ats på miljöbaserad grund anses dock vara vuxna i lagens mening redan vid 18 års ålder.

I de inledande bestämmelserna i 1 § LuL anges att lagen innehåller ”... särskilda bestämmel- ser om handläggning hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt tjuogoett år.” Detta antyder att den som inte är 21 år fyllda inte är att betrakta som vuxen. Vidare gäller olika bestämmelser för handläggningen för den som är un- der respektive över 18 år. För den som inte fyllt 15 år ännu anges i 31 § LuL olika krav för att utredning ska få inledas. Synnerliga skäl krävs för att en utredning ska få inledas mot den som misstänks för brott och inte fyllt 12 år ännu (31 § 2 stycket LuL). Av detta kan utläsas att det finns ett antal olika åldersgränser i denna lag. Här skulle det kunna utläsas att ungdomsperio- den startar på 12-årsdagen och avslutas vid den 21 födelsedagen.

Brottsbalkens (BrB) 31 kap 1a § ger att den som "... begått brott innan han fyllt 18 år och finner rätten med tillämpning av 30 kap. att påföljden bör bestämmas till fängelse, skall den i stället bestämma påföljden till slutna ungdomsvård under viss tid." (31 kap 1a § BrB) Verkställigheten regleras i Lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård. Den lagen reglerar just verkställigheten och innehåller inga åldersanvisningar. I brottsbalkens 31 kapitel 1a § anges åldern 18 år. Detta får ses som en definition som anger att alla under 18 år är barn och alla över 18 år är vuxna. Här ges alltså ingen definition av en ungdomsperiod.

Kulturella aspekter

Ungdom ur ett kulturellt perspektiv kan innebära mycket. Enligt Johan Fornäs (FUS-rapport nr 6 *Ungdomskulturer i Sverige*, 1994) är kultur ett minst lika omdiskuterat begrepp som ungdom. Å ena sidan fanns den smala, estetiska, kulturdefinitionen och å andra sidan fanns ett brett antropologiskt kulturbegrepp. "Idag kan man iakttä en sorts konvergens runt ett hermeneutiskt och semiotiskt bestämt kulturbegrepp som handlar om symbolisk kommunikation, alltså om de aspekter på mänsklig interaktion som använder sig av olika symbolspråk." (a.a. s. 21) Dessa teorier har fått stor betydelse i studiet av subkulturell stil och av ungdomars vardagsbruk av olika uttrycksformer och kreativa användande av medier. Göran Bolin (1994) har i sitt kapitel om våldinriktade gemenskaper i samma rapport presenterat en sammanställning av de vanligaste begreppen för att beskriva ungdomars förhållande till varandra, till majoritetskulturen och till de kulturella artefakter som de använder sig av. (a.a. s. 145) Dessa är sub-, mot-, del-, och mikrokultur. Del- och subkultur beskrivs som "... en symbolisk ordning, ett kollektivt mönster." (a.a. s. 145) Mikrokulturer däremot är "... specifikt avgränsade kulturer bestående av konkreta individer..." (a.a. s. 145). Vidare konstitueras dessa mikrokulturer av människor i små grupper med vardaglig kontakt samt definieras av kombinationen av personer som ingår, de platser de träffas på och de händelser de upplever tillsammans. Motkulturer kallas de kulturer som utgör basen för en kritik av samhällssystemet (Lalander & Johansson, 2002 s. 20). Samhällets delkulturer utgörs av t.ex. tjej-kulturer, landsortsbefolkningens kulturer eller invandrarungdomars kulturer. I subkulturer är stil en viktig faktor. Bjurström & Liljestam beskriver i sitt kapitel – Stilens markörer - i *Ungdomskulturer i Sverige* (1994) hur musikgenrer kopplas ihop med sociala värden, kulturella artefakter och symboliska betydelser. (a.a. 204f). Exempel på subkulturer är hårdrock, punk, synth, depprock och hip-hop.

Socialt perspektiv som analysredskap

Vi har tidigare visat på varför vi anser att biologiska och psykologiska perspektiv är viktiga att ha med i en analys av användandet av ungdomsbegreppet inom det sociala arbetet. Det faktum att sociala faktorer, såväl som biologiska och psykologiska, påverkar individen gör att vi vill ha med det sociala perspektivet, i detta fall i form av ungdom som social konstruktion, i en sådan analys. Det finns en risk att låsa fast ungdomsperioden som någonting statistiskt om inte sociala faktorer tas med i beräkningen.

För att kort sammanfatta ungdomsbegreppet ur detta perspektiv, är ungdom en social konstruktion, som definieras olika i olika kulturer och delkulturer. Språket har en stor del i konstruerandet av ungdomsbegreppet. Ungdom handlar om socialisation och individuation på en rad olika arenor och sfärer. Den sociala definitionen av ungdom ger ingen klar åldersbegränsning även om lagstiftningen bjuder på en variant.

Kropp och psyke i sociala sammanhang

Det är inte alltid möjligt att avgränsa de olika perspektiven. Ibland sker en samverkan mellan sociala, biologiska och psykologiska faktorer. Ett exempel på detta är hur ungdomars fysiska

utveckling påverkar även deras psykiska välbefinnande. Den hormonella aktiviteten kan leda till tvära känslor även om dessa humörsvingningar också kan ha andra orsaker.

”När ungdomar visar ökad emotionalitet behöver det dock inte endast hänga samman med puberteten och fysiska förändringar. Många ungdomar upplever stress i samband med byte av skola, osäkerhet i sin egen roll och förändrade krav både i utbildningen och i sociala relationer rent allmänt.” (Tetzchner, 2005)

En annan faktor som påverkar är hur individen själv upplever sin fysiska utveckling. Det faktum att man är tidig eller sen påverkar på olika sätt dem som befinner sig i ytterlighetspositionerna. ”Ängslan över att vara onormal och oron över att kroppen inte utvecklas som den ska eller att utseendet inte duger är vanlig.” (s.90) skriver Erling och Hwang och uppehåller sig vid det faktum att vår kultur blivit alltmer utseende- och kroppsfixerad med tydliga skönhetsideal för både pojkar och flickor.

Flickor som utvecklas tidigt kan uppfatta sin kropps utveckling positivt och känner sig nöjda, men undersökningar har visat att många ”tidiga” flickor är missnöjda med sitt utseende. De kvinnliga former som de fettansamlingar man utvecklar under puberteten gör att de upplever sig som tjocka. De har en mer negativ kroppsuppfattning och sämre självkänsla än sina jämnåriga. ”Vissa tidigt utvecklade unga flickor kan vara kognitivt och emotionellt oförberedda på sexuella närmanden och andra sociala reaktioner som en fysiskt mogen kropp kan medföra.” (Tetzchner, 2005 s. 598) Dessa flickor verkar överhuvudtaget vara mer disponerade för olika sorters riskbeteende.

”De har dessutom en större tendens att skolka, pröva på droger och överhuvudtaget bryta mot skolans och vuxenvärldens regler. Denna tendens är framförallt kopplad till att tidigt utvecklade flickor ofta har äldre pojkvänner och att det snarare är detta som är riskfaktorn än den tidiga puberteten i sig.”(Erling & Hwang, 2001. s.97)

Sent utvecklade flickor verkar, enligt Erling och Hwang (2001. s. 97) ha det lättare. De är nöjdare med sitt utseende och livet.

För pojkarna verkar förhållandena vara de omvända. Tidigt utvecklade pojkar är nöjda med sin situation.

”De blir ofta självständiga, har ett gott självförtroende och intar inte sällan en ledarposition bland kamraterna och i skolan. Det ger status att vara lång bland män”.

”Dessa tidiga pojkar uppfattas dessutom ofta av såväl vuxna som kamrater som allmänt mer kompetenta.” (Erling & Hwang, 2001. s.96)

Den enda nackdelen verkar vara en viss ökad risk att hamna i riskfyllda situationer, som verkar vara hänga ihop med att de umgås med äldre kompisar.

Sent utvecklade pojkar däremot, befinner sig enligt Erling och Hwang långt ifrån den manliga idealbilden. ”De uppfattar sig – och bemöts ofta av omgivningen – som små och barnsliga.” (a.a.s. 96). Dessutom har får de svårt att hävda sig i sport och idrottsutövning och känner sig oattraktiva för det motsatta könet.

Det är inte heller enkelt att helt särskilja den sociala definitionen av ungdom från den biologiska eller den psykologiska definitionen. Ett exempel på detta hämtar vi från Mitterauer. Han presenterar i boken *Ungdomens sociala historia* (1991) en undersökning om kvinnors köns-
mognad, utförd i Wien 1857 som påvisar samband mellan köns-
mognad och klasstillhörighet.

Undersökningen visade att den genomsnittliga åldern för den första menstruationen hos flickor tillhörande borgarståndets mellanskikt låg på 15,7 år, för kroppsarbeterskor och tjänsteflickor på 16,2 år och för daglönerskor var genomsnittsåldern 16,8 år. (a.a. s. 12f) Mitterauer tar upp ytterligare en studie angående menarcheåldern hos kvinnor i Berlin i mitten av 1860-talet och påpekar att fler studier från 1800-talet bekräftar denna skikt-specifika differentiering. Han presenterar dessutom betydligt färskare uppgifter och kan på så sätt konstatera att den genomsnittliga åldern för kvinnor att nå könsrodnad över tid har sjunkit samt att den skikt-specifika skillnaden har utjämnats. (a.a. s. 13) Mitterauer ger också liknande exempel på undersökningar angående mäns fysiska tillväxt, könsrodnad och målbrott. (a.a. s. 14f) Något så typiskt biologiskt som könsrodnad påverkas alltså av de sociala förhållanden som individen lever i. Detta kan sedan kopplas ihop med psykologiska aspekter. Mitterauer (1991) skriver såhär:

”Ännu tydligare blir sambandet mellan det biologiska och det sociala, om vi betraktar fenomenet ungdom med den psykiska utvecklingen som utgångspunkt. [...] På samma sätt som när det gäller puberteten måste man beträffande adolescensen fråga sig i vilken utsträckning den är endogent respektive exogent betingad. Den frågan blir åtminstone till en del automatiskt besvarad, om man definierar adolescensen som det stadium då den unga människan ’lär sig att psykiskt bemästra könsrodnaden’ eller då ’barnet anpassar sin personlighet till puberteten’. Därmed träder andra av ungdomsperiodens problem i bakgrunden, framför allt sådana som hänför sig till samhälleliga betingelser vilka växlar under historiens gång.” (a.a. s. 16f)

METOD

Vi har valt att göra en kvalitativ textanalys för att undersöka hur det talas om ungdomar inom det sociala arbetet samt om det går att urskilja några centrala teman därom. Vårt val grundar sig på att vi, som vi redan inledningsvis påpekat, tror på diskursernas makt över praktiska handlingar. I det här fallet innebär det att det inom forskningsdiskurserna publiceras artiklar, som vi förmodar läses av vissa praktiker, vilka i sin tur pratar om dess innehåll med sina kollegor. Vi förmodar därför att dessa artiklar bidrar till hur det skapas konsensus kring hur man talar om ungdomar på arbetsplatserna. En annan tänkbar väg för spridandet av ungdomsbegreppet från forskningsdiskurs till praktikerdiskurs är via utbildningar och vidareutbildningar. Där får deltagarna ta del av nya forskningsrön som de sedan delar med sig av på sina respektive arbetsplatser.

Datainsamlingsmetod

Studien består av en analys av artiklar tagna ur tidskrifter med anknytning till socialt arbete. För studiens genomförande har vi dels använt oss av bakgrundslitteratur, dvs den tidigare forskning från vilken vi konstruerat de biologiska, psykologiska och sociala definitioner vi i analysen härleder ungdomsbegreppet till, och dels av empiriskt material, dvs de artiklar vi valt att studera. Hur har då insamlandet av materialet gått till?

Bakgrundslitteraturen har sökts via olika databaser som psychinfo, PubMed och DIVA, samt LIBRIS och bibliotekens egna databaser för sökning av böcker. Biblioteken i det här fallet är Stockholms universitetsbibliotek, Lärarhögskolan i Stockholms bibliotek, Uppsalas universitetsbibliotek och Uppsala stadsbibliotek. Vi har sökt efter böcker tillhörande ungdomsforskningen inom sociologi, socialpsykologi, psykologi och medicin. Utöver detta har vi sökt efter för ämnet relevanta doktorsavhandlingar. Vi har sedan läst en del av denna litteratur och sökt efter material till våra definitioner. Därefter började vi konstruera våra analysverktyg.

Vårt empiriska material har vi funnit genom en noggrann sökning på ett antal databaser såsom Artikelsök, ERIC och den danska Artikelbasen. Sökandet började med sökorden ”sociala frågor” och ung* samt tidsperioden 2000 – 2005. Eftersom denna sökning gav alltför många träffar, krävdes en snävare ram. En ny sökning utvecklades ur denna. Sökorden ”socialt arbete” och ung* kom tillsammans med tidsperioden 2000 – 2005 att visa sig fruktsam. Denna sökning gav en god översikt på vad som fanns och vilka tidskrifter som var mest frekvent förekommande. Sökningen gav likaså en grund för att bedöma vilket årtal som var intressantast att undersöka.

Urvalet kom så att utgöras av år 2004 och en geografisk avgränsning sattes till Norden samt de mest frekvent förekommande tidskrifterna därifrån. För att minimera risken för att inte missa någon artikel om ungdom utifrån dessa kriterier gjordes sökningen om, men denna gång med tidskriftsnamnen och ung* som sökord. Det slutgiltiga urvalet kom att bestå av artiklar från tidskrifterna *Socionomen*, *Socialpædagogen*, *Socialvetenskaplig tidskrift* och *Nordisk socialt arbeid*. Fördelen med att, i sitt empiriska urval, ha en vid definition av idébärarna - artikelskribenter vid tidskrifter med nära koppling till det sociala arbetet i Norden är enligt Esaiasson et al. (2003) att den minskar risken att missa något viktigt. Nackdelen är att den ökar risken för att studien falskeligen bekräftar forskarens fördomar. (a.a. s. 243)

Fyra av de artiklar vi startade studien med valde vi i ett tidigt skede att plocka ur. En av de bortsorterade artiklarna, ”Återplaceringar av barn i dygnsvård – hur vanligt är det?”, är en forskningsrapport hämtad ur *Socialvetenskaplig tidskrift*. Denna har tagits bort då den handlar om barn. Två av artiklarna – ”Kommuner svigter unge kriminelle” och ”På den anden side” – är tagna ur *Socialpædagogen* och handlar om ungdomssanktionen, en tvåårig pedagogisk behandlingsinsats för unga kriminella i Danmark. Dessa tillför ingenting nytt eftersom ungdomssanktionen delvis beskrivs i tre andra artiklar. Den fjärde bortsorterade artikeln, ”ADAD och utvecklingen av ett dokumentationssystem för ungdomar”, är den enda artikel vi hittat från den norska tidskriften *Nordisk socialt arbeid*. Artikeln berättar om utvecklingen av ett system för klientdokumentation och utvärdering och berör inte ungdomar eller arbetet med ungdomar. Vi bedömde den därför som ovidkommande för vår studie. Av de artiklar som återstod efter denna utsällning är 8 från *Socionomen*, som utkommer med 8 nr./år, 10 från *Socialpædagogen*, 26 nr./år, och 1 från *Socialvetenskaplig tidskrift*, som utkommer med 4 nr./år.

Att vi använt oss av ett antal danska artiklar innebär att vi använt danskans ung – unge som är dess enda motsvarighet till svenskans ungdom – ungdomar. Vi övervägde att även titta på de svenska ungdomssynonymerna för att på detta sätt få en bättre överensstämmelse med det danska språket men valde bort detta eftersom vi då riskerade att förlora fokus på ungdomsbegreppet. På svenska alternerar vi mellan unga, ungdomar. Påpekas bör att danskan inte använder ordet ungdom utom i mycket formella eller ålderdomliga sammanhang. Detta innebär att det danska ung – unge förekommer oftare än svenskans ungdom – ungdomar i artiklarna.

Angående urvalet av artiklar kan här också nämnas att de flesta av de artiklar som finns med i vår undersökning har utgjort en del av ett tema i samma nummer av endera *Socionomen* eller *Socialpædagogen*. Tre sådana teman har återfunnits; Ungdomsvård, flickor ”på glid” och psykiskt sjuka ungdomar. Detta har till följd att det material vi har är väldigt riktat på ungdomsbegreppet i sådana sammanhang.

Metod för dataanalys

För att analysera vårt empiriska material har vi använt en kvalitativ metod för textanalys där vi med hjälp av våra analysverktyg visar på vilka perspektiv på ungdomar som används inom det sociala arbetets sfär. Vi har valt att genomföra en systematiserande undersökning för att på det sättet kunna klargöra tankestrukturerna kring begreppet ungdom inom det sociala arbetet.

Den kvalitativa textanalysen går enligt Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2003) ut på att "... ta fram det väsentliga innehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår." (a.a. s. 233) Författarna påpekar att det finns många olika faktorer som avgör när den kvalitativa textanalysen respektive den kvantitativa innehållsanalysen är mest lämpad att användas. Ett skäl till att välja den textanalytiska metoden, som anges är att textens helhet är något annat än summan av dess delar. Ett annat skäl som anges är att det som söks i texten ligger dolt under ytan och bara kan tas fram genom en intensiv läsning av texten. (a.a. s. 233)

Vår teoretiska grund är alltså de definitioner av begreppet ungdom, som också utgör våra analysredskap. Analysredskapet består av fördefinierade kategorier – biologisk, psykologisk och social definition av ungdomsbegreppet. I *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Esaiasson et al., 2003) påpekar författarna att det ställs stora krav på sådana fördefinierade kategorier. Dessa krav är tekniska och intellektuella. Författarna skriver följande om kraven:

"De tekniska kraven består av sådant som att kategorierna skall vara ömsesidigt uteslutande, täckande och möjliga att tillämpa. De intellektuella kraven handlar om att konstruera fruktbara kategorier, kanske genom att lyfta fram en tidigare förbisedd aspekt av fenomenet i fråga." (a.a. s. 241)

Felkällor

Det finns mycket som kan gå snett i en forskningssituation. Esaiasson et al. (2003) ger en rad förslag på saker att beakta: är de preciserade frågorna som ställs till texten rimliga empiriska indikatorer på fenomenet och i förhållande till den övergripande forskningsfrågan? Undersöks det som avsetts att undersöka? (a.a. s. 239) Ett annat problem som kan uppstå är att det tidigare forskningsmaterialet eller det empiriska materialet av en eller annan anledning blivit snedvridet vid insamling och att detta påverkar analysverktyg eller empiri och följaktligen även slutsatserna. (a.a. s. 240, 242) Att ha en vid definition av de relevanta idébärarna, som det är fråga om i vårt fall, har som sagt sina fördelar och nackdelar. Nackdelarna – den ökade risken för att studien falskeligen bekräftar forskarens fördomar. (a.a. s. 243) bör här upprepas då det naturligtvis är så att vi riskerar att göra en studie där vi bekräftar våra fördomar.

Ytterligare problem gäller själva tolkningsprocessen. Kanske missförstås de latenta budskap textens författare lagt in, eller misstolkas något i texten p.g.a. egen förförståelse. I *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (Alvesson & Skoldberg, 1994) visar författarna hur "Förförståelsen betvingar seendet. Reflektionsförmågan är, om inte satt ur spel så i varje fall reducerad." (a.a. s. 327) Författarna anser att forskning i sig är både konstruerad och konstruerande. "Konstruktionsprocessen kräver således a) något att konstruera (därute om vi inte talar om rena fantasiprodukter), b) ett konstruerande subjekt (forskaren) och c) en social kontext som konstruerar forskaren (samhälle, språk, paradigm, lokalt forskarsamhälle)." (a.a. s. 322) För att undvika snedvridning blir då forskarens viktigaste uppgift att se till att dessa tre delar får lika stort utrymme i forskningsprocessen. Den balansen åstadkommer man genom reflektion.

Texten i sig kan även den vara tvetydig, författaren själv har kanske ingen genomtänkt uppfattning i en viss fråga. Det kan dessutom vara svårt att tyda en text om avståndet mellan texten och uttolkaren är för stort, dvs. om tolkaren inte är insatta i den miljö ur vilken texten är kommen kan det vara svårt för denne att tolka den. (Esaiasson et. al. s. 245 - 248) Alla dessa möjliga felkällor gäller naturligtvis även vårt arbete. Ställer vi rätt frågor till texten? Undersöker vi det vi har för avsikt att undersöka? Missförstår vi de latent budskap textens författare lagt in i texten eller misstolkar vi något p.g.a. egen förförståelse? Är vi tillräckligt insatta i ämnet och i den miljö från vilken de olika texterna kommer? Riskerar vårt arbete att på falska grunder bekräfta våra fördomar?

I en kvalitativ textanalys är det, det empiriska materialet som avgör vilka kategorier som lyfts fram och inte de fördefinierade teorierna. Efter vår första genomgång och analys av vårt material upptäckte vi att vi styrts av de olika kategorier vi skapat till våra analysverktyg. Därför blev vi låsta i vår läsning av materialet och gick miste om värdefull information. Centrala teman gick förlorade och vi tvingades börja om. Efter ytterligare en bearbetning av materialet anser vi att vi lyckats få fatt i dessa centrala teman på ett tydligare sätt.

Vi har från början varit intresserade av att se på vanliga ungdomar i vår studie. Våra analysverktyg har också konstruerats med hjälp av forskning som bygger på ett normalt livslopp, där vi föds och uppfostras av biologiska föräldrar, växer upp och tar oss igenom de olika utvecklingsfaserna på ett adekvat sätt och socialiseras till fungerande samhällsmedborgare. Detta medförde problem vid läsningen av artiklarna då dessa främst behandlar marginaliserade ungdomar. Vi hävdar att vi ändå kan fånga in hur socialarbetare och artikelskribenter uttalar sig om marginaliserade ungdomar, då de hela tiden använder sig av det normala som en underförstådd referensram.

RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS

Av de artiklar som ingår i vår studie är 8 från *Socionomen*, 10 från *Socialpædagogen*, och 1 från *Socialvetenskaplig tidskrift*. I de artiklar vi analyserat har ungdomsbegreppet varit centralt. Vi har närläst artiklarna och sökt efter mönster i de kontexter där begreppet används. Majoriteten av resonemangen i artiklarna berör sociala omständigheter. Endast i ett fåtal artiklar gick det att utläsa utvecklingspsykologiska eller biologiska resonemang. Läsning av vårt empiriska material har gett upphov till ett antal kategorier som sedan har bearbetats och renodlats. Materialet grupperas enligt följande kategorier: ”Ungdomar på olika arenor”, ”Ungdomar som objekt i socialt arbete” och ”Ungdomar som subjekt i socialt arbete”. Genom att återge relevanta citat ur artiklarna lyfter vi fram meningsbärande fraser och eventuella ambivalenser. Citaten analyseras i direkt anknytning till deras presentation. En sammanfattning, som belyser de resultat vi nått på ett mer enhetligt sätt, avrundar sedan kapitlet och besvarar vår forskningsfråga.

De definitioner av ungdomsbegreppet vi under ”Teoretiska utgångspunkter” presenterade gäller ”vanliga”, inte problembelastade, ungdomar. I vårt empiriska material talas det oftast om ungdomar som på ett eller annat sätt har svårigheter, då det är dessa som står i fokus för det sociala arbetet. Vi har i artiklarna kunnat se att socialarbetare och skribenter ändå oftast använder sig av det ”normala” som en omedveten referensram. Med detta menar vi den gemensamma föreställning om det ”normala” som är rådande i samhället idag. Artikeln ”Det normalas lockelse – berättelser från marginalen” är den enda av studiens artiklar som uttrycker ett medvetet användande av det normala som referensram. Artikelförfattarna använder be-

greppet ”normalbiografi” och detta utgör ett centralt tema. I artikeln handlar det om hur marginaliserade ungdomar förhåller sig till det ”normala” när de berättar om sig själva.

”Normalbiografin byggs upp av ett institutionellt »manuskript« som avancerar från barndomen genom ungdomen till vuxenlivet. Individerna förutsätts engagera sig i åldersbestämda uppgifter vilkas utförande i sin tur antas förutsätta bestämda egenskaper, kunskaper och färdigheter.” (Strandell et. al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 138)

De marginaliserade grupper som finns representerade i vårt material är kriminella och missbrukande ungdomar, etniska minoriteter och ungdomar med psykiska problem. Dessa grupper utgörs av individer som av olika anledningar inte passar in i den bild av ”normala” ungdomar som samhället skapat. Passar man inte in i bilden lyfts man ur. Från att ha varit kategoriserad som ”ungdom” blir man istället kategoriserad utifrån sitt problem eller sitt symptom. I flera av de artiklar som ingår i vår studie behandlas direkt eller indirekt en ”dubbel” marginalisering, som medför att individer får större svårigheter att passa in eller i sin yttersta konsekvens helt ställs utanför samhället. Ett exempel på sådana ”dubbla” marginaliseringar är ung och psykiskt sjuk. En ”trippel” marginalisering uppstår om individen t ex. är ung, av etnisk härkomst och kriminell. Marginalisering kommer att behandlas vidare under de olika kategorierna.

Vid en genomgång av det empiriska materialet fann vi att tre kategorier utkristalliserades. En kategori rör hur artiklarna beskriver ungdomar på olika arenor, en annan kategori hur artiklarna återger en syn på ungdomar som objekt i socialt arbete. Den tredje kategorin handlar inte så mycket om hur det, i artiklarna, talas om ungdomarna utan redogör istället för hur de själva tillåts komma till tals om sig själva och sin situation.

Innan vi går vidare med att beskriva kategorierna vill vi säga några ord om ungdomsbegreppets könsneutralitet. När vi startade denna studie var vår förförståelse den att begreppet var könsneutralt. Denna uppfattning har vi under arbetets gång reviderat. Begreppet ungdom används när det gäller blandade grupper eller när det rör sig om killar, och då nämns inte att så är fallet. Handlar det däremot om en tjej, eller en grupp tjejer, framhålls detta alltid. Att ungdomsbegreppet inte är könsneutralt stöds också av feministisk forskning som visat att killar utgör normen.

Ungdomar på olika arenor

Denna kategori innefattar beskrivningar av ungdomar, som återfinns i artiklarna och som har med familj, arbete, skola, fritid och vänner att göra. Dessa arenor är centrala i ungdomarnas liv och utgör en viktig pusselbit i förståelsen av hur ungdomars vardag är organiserad. I förlängningen ger den även en teoretisk kunskapsbas för hur arbetet med marginaliserade ungdomar kan utformas och hur det politiska beslut kan underlätta för dessa ungdomar att få tillträde till olika arenor. Ungdomens centrala teman: övergång från ekonomiskt beroende till självförsörjning, frigörelsen från föräldrarna, bildandet av ett parförhållande samt ett gradvis införskaffande av rättigheter och skyldigheter utspelar sig på dessa arenor. Arenorna har olika regeluppsättningar som den unge måste lära sig att hantera. I den danska tidskriften *Socialpædagogen* kan man läsa:

”Børn og unge skal fungere på mange forskellige arenær: Hjemme, i daginstitution, skolen, fritidsklub, det frie kammeratskab, sportsforeningen eller hvor de nu færdes. [...] Det skaber en stor sårbarhed og usikkerhed for den enkelte unge, for der er ikke de samme regler i de forskellige arenær.” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 9 s. 22)

Att de olika arenorna ungdomarna rör sig på har skilda regeluppsättningar, innebär att socialiseringsprocesser och individuation får komplexa mönster. Den enskilde kan reagera med sårbarhet och osäkerhet. För att hitta de rätta förhållningssätten provar sig ungdomarna fram genom att ikläda sig olika roller vid olika tillfällen.

Materialet i fråga om arenan ”arbete” har kommit från en och samma artikel: ”Det normalas lockelse – berättelser från marginalen”. Artikeln redogör för hur ungdomar som tidigare varit föremål för barnskyddet (den finska motsvarigheten till social barnavård i Sverige) berättar om sina liv och hur de i berättelserna förhåller sig till normalbiografien. Fokus för berättelserna ligger på studier och etablering på arbetsmarknaden.

Att ha barnskyddsbakgrund är, enligt författarna, i sig marginaliserande, men det finns en gradering i hur svårt det kan vara att klara av att studera eller att behålla ett jobb. Strandell et. al. (2004) diskuterar denna gradering i förhållande till barnskyddsbakgrunden och konstaterar att det är fler ungdomar med bakgrund i den öppna barnavården som lyckas behålla ett jobb och fler ungdomar med bakgrund i den slutna vården som har svåra eller mycket svåra problem att etablera sig på arbetsmarknaden. På den finska arbetsmarknaden är deltidsarbete ännu inte etablerat. Visserligen är det sedan 1996 en möjlighet men den nyttjas inte. Där råder fortfarande ett antingen-eller-klimat. Detta icke flexibla system innebär ytterligare problem för dessa ungdomar då de inte kunnat använda deltidsarbete som ett trappsteg till ett normalt liv. Deltidsarbete representerar inte det normala livet, och ungdomarna knappt nämner det som en möjlighet.

Artikeln presenterar tre kategorier av barnskyddsungdomarna, som fångar in olika grad av etablering på arbetsmarknaden. De som klarar av heltidsarbete, de som använder sig av en fragmenterad yrkesbana och de som inte klarar av att anpassa sig till samhället utan ser det normala som något ouppnåeligt. För den grupp ungdomar som använder sig av en fragmenterad yrkesbana kan denna ses som en form av flexibilitet som gör det lättare att förena arbetet med resten av livet. (a.a. s. 144) Då dessa ungdomar inte orkar med resten av sina vardagsysslor under de perioder de arbetar heltid tar de paus från det normala ett tag för att återkomma dit när de samlat kraft.

”Det vore fel att säga att alternerandet mellan arbete och lediga perioder skulle vara planerat och avsiktligt. Lika litet är det något som ungdomarna bara slumpmässigt råkar ut för och vars hjälplösa offer de skulle vara. Alternerandet innehåller många slags element. För många av ungdomarna är ett normalt arbetsliv med åtta timmars arbetsdagar som börjar tidigt på morgonen för mycket begärt.” (Strandell et. al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 143)

”Skola” är en mycket central arena i ungdomars liv, eftersom de flesta av dem vistas där varje dag. Trots detta behandlas skoltiden relativt lite i artiklarna i vår studie. I artikeln ”Borlänge sätter ungdomarna i fokus” från tidskriften *Socionomen* slås det dock fast att skolan är en central arena:

”Om inte skolarbetet och fritiden fungerar för en ungdom, så blir det väldigt mycket som inte fungerar.” (Hejdenberg, 2004. *Socionomen*, nr. 7. s. 92)

I den ovan refererade artikeln ”Det normalas lockelse – berättelser från marginalen” som beskriver finska förhållanden presenteras även resultat från en undersökning om ungdomar som avbrutit sin yrkesutbildning. Undersökningen beskriver ungdomarnas val som rationella. I citatet framgår att forskaren anser att avbrott alltför ensidigt tolkas som misslyckanden. Dessa

avbrott, eller steg tillbaka, i yrkesutbildningen kan naturligtvis tolkas som misslyckanden, men det kan lika gärna röra sig om ett aktivt val där ett tidigare felaktigt beslut rivs upp för att ge tid till ett mer genomtänkt alternativ. I vår tolkning av ungdom ingår provandet av olika roller och olika strategier i det normala identitetsbyggandet.

”Katja Komonen har undersökt ungdomar som avbrutit sin yrkesutbildning och i hennes tolkning ingår avbrotten som en del i byggandet av en rationell utbildningsbana. Att avbryta utbildningen visade sig ur den ungas synvinkel ofta vara en positiv lösning, som riktade utbildningsstigen i en bättre riktning. Sålunda representerade den åtminstone delvis ett förnuftigt och motiverat val. Komonen anser att avbrott alltför ensidigt har tolkats som misslyckanden.” (Strandell et. al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 144)

I den danska tidskriften *Socialpædagogen* talas om det stora behov av psykologisk rådgivning som länets gymnasieelever har. Samtidigt framgår det att de praktiskt inriktade skolorna har valt att inte ha några egna skolkuratorer. Där får de unga klara sig på egen hand:

”De tekniske skolerne har valgt at stå udenfor ordningen. Her må de unge med andre ord klare sig selv” och vidare ”...findes det i stort set ingen rådgivning til unge, som vælger en håndværksuddannelse.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr.18. s.7)

Vad som ligger bakom ett sådant val framgår inte av artikeln, men författaren antyder att beslutet är felaktigt.

Arenan ”familj” är även den mycket central för ungdomar. I vårt material behandlas familjens roll mest som en del i olika behandlingsmodeller.

Familjens stora uppgift är att socialisera barn och ungdomar till att bli goda samhällsmedborgare. Socialisering handlar om hur individen anpassar sig till och införlivar de kulturella föreställningar, normer och symbolspråk, som finns i individens omgivande samhälle. Att föräldrar inte alltid har en lätt uppgift att uppfostra sina barn framgår också av följande citat hämtade ur *Socionomen*:

”Det är en särskild uppgift att vara föräldrar till dessa särskilt utmanande ungdomar.” (Edvall, 2004. *Socionomen*, nr. 3. s. 81)

Denna kommentar är en utsaga från en socialarbetare, som arbetar med att behandla ungdomar och deras föräldrar utifrån en modell som går ut på att ändra föräldrarnas strategi angående fostran av sina utagerande barn. Vi tolkar detta uttalande som en förmildrande kommentar som behandlaren brukar säga till föräldrarna i syfte att skapa en närmare relation till föräldrarna och därmed skapa bättre förutsättningar att komma tillrätta med de problem som finns. Det finns dock exempel på när förändringar i föräldrarnas bemötande av sina barn inte riktigt räcker till. I artikeln nämns en redan etablerad missbruksproblematik hos den unge som exempel.

I och med att ungdomar befinner sig på många olika arenor i samhället ska de kunna behärska många olika normuppsättningar. Detta kan vara svårt och föräldrarna är inte alltid insatta i de kulturella ramar som finns i de olika sammanhang den unge vistas. I artikeln ”2 100 vilde piger i Danmark – et alvorligt problem” påpekas föräldrars svårigheter att hjälpa sina barn att lösa konflikter utanför hemmet. Föräldrars fostran av sina barn skildras i följande citat:

”Derfor kan forældre eksempelvis ikke altid råde og hjælpe de unge med at løse konflikterne udenfor hjemmet.” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen* nr.9 s. 22)

Kanske kan man tillägga att det inte är nödvändigt eller ens önskvärt att det är föräldrarna som ensamma ska stå för barnens socialisering. Däremot kan det, enligt artikeln, vara viktigt att vuxna i skolorna och på andra centrala arenor ska ställa upp som vuxna förebilder och skapa nära relationer till ungdomarna.

”...at voksne i skolorne, på gaden og hvor unge nu færdes, i højere grad skal se det som deres opgave at skabe nære relationer til de unge og tage sig betydning i deres liv, som hun udtrykker det.” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen* nr. 9 s. 22)

Det enda artikeln i vårt empiriska material som presenterar arenan ”fritid” är artiklarna som berättar om psykiskt sjuka ungdomars rätt till en normal tillvaro. I artikeln ”Fest og faste rammer” skriver författaren följande i ämnet:

”Ideen er at de unge møder hinanden og får et netværk. De laver noget sammen med andre unge.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 18. s. 8)

” Mange af de unge ser da også hinanden uden for klubben.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 18. s. 8)

Citaten ger uttryck för tanken att de psykiskt sjuka har behov av att känna sig som vanliga ungdomar. För att göra det behöver de träffa andra individer i samma ålder som också är psykiskt sjuka. Då slipper de förklara för omgivningen varför de är eller beter sig på ett visst sätt. Detta underlättar för ungdomarna att etablera kontakt med andra, något som de har svårt för.

Ungdomar som objekt i socialt arbete

I artiklarna beskrivs det sociala arbetet med marginaliserade ungdomar. Denna kategori utgör vår studies, till omfånget största och i vår mening viktigaste del. Här diskuteras ungdomarna och arbetet med dessa på ett mer detaljerat och konkret sätt. Detta ser vi som ett uttryck för att praktikerna beskriver sin självupplevda yrkesverksamhet. Den teoretiska bas som kan antas ligga till grund för det praktiska arbetet är däremot oformulerad i texterna. Trots att denna förblir outtalad artiklarna igenom kan vi ändå se drag av flera olika teorier, såsom utvecklingspsykologiska och kognitiva tankegångar, systemteoretiska formuleringar och stämplings-teorier. Något som skulle kunna beskrivas som ett eklektiskt tankemönster och arbets sätt. Detta anser vi vara ett viktigt fynd i vår studie.

Hur det i artiklarna talas om ungdomar som objekt i socialt arbete har vi i sin tur delat in i fyra underkategorier. Dessa är sluten ungdomsvård, öppen ungdomsvård, ungdomar med psykiska problem och marginaliserade tjejer.

Sluten ungdomsvård

Arbetet inom sluten ungdomsvård diskuteras i både danska och svenska artiklar. Här framkommer dels uppgifter om hur arbetet med ungdomarna rent konkret går till och dels diskuteras vad som egentligen kan åstadkommas med dessa ungdomar. I artiklarna lyfts fram vikten av ungdomarnas egen delaktighet för att nå ett lyckat behandlingsresultat. Målet för behandlingen verkar vara att normalisera ungdomarna.

”Pædagogikken er klar og tydelig og inddrager de unge som en aktiv part i deres egen sag. Vi vil ikke acceptere at de sætter sig selv udenfor. Vi skal gøre dem til medspillere

igen i det samfund, som de distancerat sig fra via deres kriminalitet.” (Svanholm, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 1 s. 6)

De ungdomar som döms till sluten ungdomsvård är mellan 15 och 17 år vid genomförandet av brottet. Det handlar oftast om grova våldsbrott som t ex rån, misshandel, mordförsök eller mord. (Henning, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 20) Bakgrunden till införandet av sluten ungdomsvård i Sverige är att forskning visade att de ungdomar som tidigare dömts till fängelse ofta hade behov av vård av samma sort som de, vilka bereds vård enligt LVU:

”Bakgrunden till införandet av sluten ungdomsvård är bland annat resultat av forskning som visar att ungdomar som dömdes till fängelse hade behov av vård. Ofta samma vård som de som döms till vård enligt lagen om vård av unga (LVU). Målsättningen med lagen är också att frihetsberövandet ska ske med så små skadeverkningar som möjligt.” (Henning, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 20f)

Vården ska alltid inledas på en låsbar avdelning där ungdomarna erbjuds viss möjlighet till utbildning och rekreativa aktiviteter. Efter tiden på låsbar avdelning blir den unge förflyttad till en utslussningsavdelning. På Bärby ungdomshems utslussningsavdelning – Bågen – arrangeras alltid ett nätverksmöte inom tre veckor efter att en ungdom anlät:

”Jag tycker att det är väldigt bra för vi fångar upp pojken och nätverket på en gång och vi ställer frågorna; varför är han här? Kan han begå samma brott igen? Hur kan vi jobba utifrån det? Säger Karina Drougge som är behandlingsassistent och utbildad för att hålla i nätverksmöten på institutionen. – Vi försöker fokusera på pojkens styrkor i stället för det som inte fungerat.” (Henning, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 38)

Forskning har, enligt artikeln, bevisat att det är skadligt för individen att låsas in. Vi får, av artikeln, förståelsen att fängelsemiljön anses vara skadlig för de unga, som kan antas riskera att hamna i än värre kriminalitet och drogmissbruk efter en sådan vistelse. Trots detta ska vården av den unge ändå alltid inledas på en låsbar avdelning. Sluten ungdomsvård innefattar alltså ett element av strafftänkande.

I *Socialpædagogen* berättas också hur ungdomar påverkas negativt, med krisliknande reaktioner, av placering på låsta institutioner:

”Det påvirker naturligvis de unge i min afdeling, at den er sikret. De er omgivne med stor uvished og har ofta krislignende reaktioner, fordi er blevet revet ud af alt normalt sammanhang og sat bag lås og slå.” (Svanholm, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 1. s. 9)

De ungdomar som döms till sluten ungdomsvård är dessutom oftast, redan vid ankomsten till institutionen, i psykiskt dåligt skick. I det läget läggs sten på börda, ungdomarna möts utöver detta av det strafftänkande som finns i slutenvården. I artiklarna beskrivs hur det i behandlingsarbetet händer att personalen uppmärksammar, hur ungdomarna man arbetar med, har brister i sin psykiska utveckling. Av olika anledningar har ungdomarna inte kunnat lösa vissa av de utvecklingspsykologiska uppgifter som de i normalfallet borde varit klara med:

”Vi skal arbejde med de unges holdninger. Men mange af dem er dybt egocentriske. De er så svigtede, at de slet ikke kan forstå omverden. De er ikke alderssvarende.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 15. s. 7)

Ett annat exempel på hur ett icke åldersadekvat beteende kan se ut ges i *Socialpædagogen*. Citatet handlar om personalens på Sølagers, en låst dansk institution, beskrivning av en 17-

åring som dömts för mord. Pojken uppvisar bristande överensstämmelse mellan sin kronologiska ålder och var han utvecklingspsykologiskt borde befinna sig.

”Da han var her, skulle han altid bæres i seng om aftenen. Han havde et helt fast ritual: Han skulle først lade som om, han strittede imod. Så skulle vi fange ham, løfte ham op og bære ham i seng og til sidst skulle han puttes og have læst godnathistorie. Så lagde vi dynen godt ned omkring ham. Ligesom man gør med en to-årig.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 15. s. 6)

Personalen på Sølager är oenig om hur de ser på vilka möjligheter de har i sitt arbete med ungdomarna. Vissa anser att viss behandling är möjlig medan andra anser att det till största delen handlar om allmänprevention och ren förvaring. Den tidigare nämnde 17-åringen fick efter sin dom inte komma tillbaka till Sølager. Domstolen ansåg att han trots sin ringa ålder inte var mottaglig för behandling och dömde honom istället till fängelse. På detta sätt bortsåg rättsväsendet från andra möjliga sätt att bedöma pojken ålder och valde istället att enbart ta hänsyn till hans kronologiska ålder.

I *Socionomen* återfinns ett uttalande om dessa ungdomar som ”de värsta av värstingarna” och följande sägs om ungdomarnas möjligheter till en lyckad socialisering:

”Man ska vara jækla glad om man uppnår små effekter i den här gruppen. [...] Det här är en extrem grupp. De värsta av värstingarna, men det går alltid att övertyga någon att ändra sig, fortsätter Eckhart Köhlhorn. Han menar ändå att en brottsminskning av denna storleksordning skulle betyda mycket för samhället. Den här gruppen ungdomar har livet framför sig och förväntas annars begå många brott.” (Henning, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 21)

I detta uttalande kan man ana att dessa ungdomar betraktas som kriminella av naturen. De utgör en extrem grupp. ”De värsta av värstingarna”... ungdomarna ”förväntas annars begå många brott”. En biologisk definition av ungdom skulle alltså kunna läsas in i uttalandet. Citatet lämnar dock en liten möjlighet till förändring – det går alltid att övertyga någon.

En annan sak som kan läsas in i citatet är att det återfinns en gradering i avvikelsen från det normala. För att hantera denna problematik måste en ny teori införas, nämligen stämplingsteorin. Då vi inledningsvis var intresserade av det normala har stämplingsteorin lämnats utanför i vår teoridel. Detta framstår nu som olyckligt eftersom vårt empiriska material nu kräver teorins närvaro. Eftersom det i en kvalitativ analys är empirin som styr, har vi bestämt oss att lägga till en kort sammanfattning av denna under analysdelen. Stämplingsteorin är en psykosocial modell som är uppbyggd i fyra stadier.

Det första stadiet i avvikarkarriären utgörs av föräldrars stämpling av sina barn. Denna stämpling inträffar när barnet fått så många negativa reaktioner att barnet inte längre tror att handlingen var felaktig utan att hon själv är en dålig människa. Goldberg betecknar detta som en primär avvikelse. (Goldberg, 2000. s.117)

Det andra stadiet i avvikarkarriären består av samhällelig stämpling. Här har barnet tagit steget ut från hemmet. Samma sak upprepas i mötet med det omgivande samhället, barnet förstår att det inte enbart är dess handlingar det är fel på. Hon befarar att det är hon själv som inte duger. (a.a. s. 119)

Det tredje stadiet, sekundär avvikelse, inträffar när barnet nått en sådan mognad att hon kan ha en så rimlig uppfattning av samhälleliga normer att hennes självbild etablerats. Vanligen

sker detta i puberteten, men det kan också ske tidigare. Individen har i detta läge accepterat att hon är en dålig människa och den normala sociala kontrollen upphör att fungera. (a.a. s. 125)

I det fjärde stadiet har ungdomen nått avvikelsspiralen. Stämplingsreaktioner från omvärlden ger upphov till negativ självbild, som leder till sekundär avvikelse, som är ett misslyckande i förhållande till kulturella definitioner som leder till ytterligare stämpling osv. (a.a. s. 127) När individen har nått så pass långt i sin avvikarkarriär, är det ytterst svårt att bryta den eftersom detta kräver att man skuldbelägger föräldrarna för deras handlingar.

Beskrivningen av ungdomarna i den slutna ungdomsvården som ”de värsta av värstingarna” är detta ett klart exempel på en samhällelig stämpling. Dessa ungdomar kan ha nått det fjärde stadiet, avvikarspiralen. Det kan antas att sådana uttalanden införlivas i den unges självbild, med resultatet att den blir ännu sämre än den tidigare var. Denna avvikelsspiral går att bryta, men garanterat inte genom att ha en syn på ungdomarna som ”de värsta av värstingarna” och definitivt inte genom att uttala de orden.

Att det sociala arbetet med tungt kriminella ungdomar kan vara krävande för personalen tas upp i två danska artiklar. I dessa behandlas hur vidareutbildning av personalen kan vara ett sätt att få slut på vad man kallar ”svängdörrsproblematiken”. Genom att styrka och motivera personalen hoppas man kunna förhindra situationer där ungdomar genom dåligt uppförande kan straffa ut sig från olika insatser. Man vill bryta en negativ spiral av vårdinsatser där ungdomarnas marginalisering hela tiden förstärks och istället erbjuda ett alternativ som det inte går att bli utkastad från. Här återfinns ännu ett stämplingsteoretiskt resonemang. För varje gång en ungdom genom dåligt uppförande straffar ut sig från en insats, tas ytterligare ett varv i avvikelsspiralen och självbilden blir än mer negativ. Därför föreslås ett alternativ till den ökade marginalisering detta medför, en insats som det inte ska gå att bli utkastad från.

Öppen ungdomsvård

I artiklarna diskuteras även ungdomar i den öppna ungdomsvården. Artiklarna redogör för olika alternativ till institutionell öppenvård.

Manualbaserad behandling utgör ett sådant alternativ till den institutionsvård som finns. Dessa manualbaserade behandlingsmodeller köps in från USA med tillhörande konsultering. Två sådana modeller beskrivs i materialet. MST – Multi Systemic Treatment är en behandling som har utagerande ungdomar som fortfarande bor hemma och deras föräldrar som målgrupp. Man arbetar med hela familjesystemet, men det är framförallt föräldrarnas strategi, som står i fokus. I enlighet med MTFC – Multidimensional Treatment Foster Care, bor ungdomarna i familjehem samtidigt som den biologiska familjen genomgår familjeterapi. I ett skede beskrivs MST som en modell riktad till ungdomar i nedre tonåren. I nästa skede beskrivs den som en modell riktad till ungdomar upp till 18 år. Följaktligen saknas det en tydlig åldersavgränsning för metoden.

MTFC – Multidimensional Treatment Foster Care, beskrivs i artikeln ”Kort och intensivt för ungdomar på glid”. Följande sägs om ungdomarna som innefattas av modellen:

”Många av ungdomarna har levt ett gränslöst liv, där missbruk och kriminalitet varit vardagsmat – och ofta har de ingen uppfattning om vad ett vanligt vardagsliv innebär. – En del har ingen riktig tidsuppfattning. Vi får börja om från början med att träna enkla färdigheter...” (Tani, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 39)

Här syns tydligt hur den införstådda referensram, som det normala utgör, används. Ungdomarna har ingen uppfattning om vad ett vanligt – normalt – vardagsliv innebär. Istället har de en avvikande livserfarenhet, där missbruk och kriminalitet varit vardagsmat. Denna institutionella fostran som sker i familjehemmet handlar om pedagogik, behandlingsmodeller, förhållningssätt och ungdomars socialisering. Socialisering handlar om hur individen anpassar sig till och införlivar de kulturella föreställningar, normer och symbolspråk, som finns i individens omgivande samhälle.

Oftast står föräldrarna för en stor del av barnens socialisering. Att vara förälder är inte en lätt uppgift. I socialtjänstlagens 5 kapitel regleras att det är samhällets skyldighet att träda in när föräldrarna kommer till korta. De barn och ungdomar som omhändertas för vård placeras ofta i ”Traditionella” familjehem. Dessa har brottats med många problem. Vårdsammanbrott är vanligt förekommande. Ett sätt att undvika detta är, enligt en artikel i *Socionomen*, att förstärka familjehemmets resurser.

”Dessa förstärkta resurser är självklarheter inför arbete med barn och ungdom i dagens institutionsvärld. Där är redan kontinuerlig vidareutbildning och handledning av personalen en väl inarbetad kultur – och erfarenheter av egen terapi samt god självkännedom meriterande. Jagstärkande terapi för barn [och ungdomar] som av olika anledningar stött på hinder i sin utveckling och traumabearbetning är också självklart.” (Andersson, 2004. *Socionomen*, nr. 2. s. 64)

Att de placerade ungdomarnas ofullständiga faslösningar och svaga psykiska strukturer inte är oåterkalleliga, utan går att arbeta med är något som genomsyrar hela artikeln. Adolescenternas terapi går i första hand ut på att stärka deras jaguppfattning, men kan vid behov även omfatta bearbetning av den unges problematik.

Det finns olika sätt att tänka kring hur en anpassning av de unga ska ske. I samtliga modeller, representerade i vårt material, har ungdomen själv en aktiv del i behandlingen. Hur denna aktiva del ter sig ser dock olika ut. I artikeln ”Borlänge sätter ungdomarna i fokus” presenteras ett program (YAR – Youth At Risk), som beskrivs som ”...egentligen inget ’program’ i sig själv utan mer själva kraften till förändring som frigörs hos ungdomarna och volontärerna” (Hejdenberg, 2004. *Socionomen*, nr. 7. s. 95) Ungdomarna själva definierar och formulerar dels det problem som ska lösas och dels, i samråd med sina stödpersoner, volontärerna, hur denna lösning ser ut:

”Inget program blir det andra likt vilket redan har visat sig i Borlänge. I det första hade många ungdomar målet att sluta med droger, medan de i det andra lade tonvikt på skolarbetet.” (Hejdenberg, 2004. *Socionomen*, nr. 7. s. 93)

Ungdomar med psykiska problem

En annan marginaliserad grupp som behandlas i de av oss valda artiklarna är de psykiskt sjuka ungdomar som bor hemma eller på institutioner. De psykiatriska diagnoser som nämns i artiklarna är av skilda karaktärer som exempelvis damp och schizofreni. I artiklarna beskrivs hur dessa ungdomar ofta erbjuds ett otillfredsställande liv i utkanten av samhället. De tar också upp de psykiskt sjuka ungdomarnas behov av att få vara så normala som det är möjligt.

Det sätt på vilket vården idag är organiserad kring de unga med psykiska problem medför svårigheter. En dansk undersökning som refereras i en av artiklarna pekar på stora brister i insatserna. Ungdomarna bollas mellan psykiatrin och socialtjänsten samt mellan barn och vuxeninsatser. Detta medför en risk att obemärkt falla mellan systemen. Flera socialarbetare

uttrycker frustration och besvikelse över att de inte har något att erbjuda ungdomarna. De insatser som finns är ofta inte anpassade efter ungdomarnas behov och fungerar därför inte. I de fall lyckade insatser beskrivs, handlar det om sådana där hänsyn tagits till ungdomarnas specifika och åldersanpassade behov.

”Vi prøver at skabe et liv så tæt på et normalt liv for unge som muligt. Det är vigtigt at de kommer ud af det her system og etablerer nogle relationer til andre på samme alder.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 18. s. 10)

Marginaliserade tjejer

Gruppen marginaliserade tjejer får en helt egen kategori eftersom artiklarna om tjejer skiljer sig innehållsmässigt från de övriga. En av artiklarna behandlar ”vilde piger”. Dessa flickor är utagerande och aggressiva. Vissa av dessa flickor har tidigare varit så kallade ”stille piger” – lugna flickor – och skiftandet från inåtvänd till utagerande beskrivs som en förvandling som sker över en natt.

”Når de stille piger kommer i puberteten, sprænger ballonen hos nogle af pigerne på grund af svigt, sår og savn. Og så reagerer de pludselig eksplosivt over for andre med vrede og aggression – ofte er reaktionen udløst af en konkret begivenhed, hvor de bare har fået nok...” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 9. s. 21)

Den kvinna som intervjuas i den här artikeln anser att en förklaring till flickornas utagerande beteende är att de saknar nära relationer till sina föräldrar. Som adolescenter kommer de att uppleva separationen från dessa frånvarande föräldrar som extra plågsam och försvarar sig med ett taggigt och hotfullt beteende. Intervjupersonen reflekterar över andra förklaringar till fenomenet med ”vilde piger” och anser att det samhällsklimat som råder i idag är hårdare och ser annorlunda ut mot hur det gjorde förr. Denna avtraditionalisering - de förändringar som sker i samhällets tidigare relativt stabila sociala strukturer, såsom familj, arbete, könsroller, etc. påverkar unga tjejer. Deras socialisering, i vad den intervjuade kallar väninnegrupper, är förändrad.

”Traditionelt fik veninder i samværet udviklet deres omsorgsgeen. De lærte at tænke på og ta hensyn til andre.” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 9. s. 21)

Om denna omsorgsgeen är en unik kvinnlig egenskap framkommer inte. Den intervjuade anser att man kan bryta flickornas negativa beteende genom att öka deras självkänsla och få dem att känna sig värdefulla. Detta kan tolkas som att man vill förstärka deras jagstrukturer. För att åstadkomma detta bör arbetet med tjejerna vara ”könsspecifikt”. Det innebär att endast kvinnliga medarbetare jobbar med att bygga upp och bibehålla de nära relationer som enligt artikeln är A och O i arbetet med dessa utagerande flickor.

Den här artikeln är speciell såtillvida att den låter en kvinnlig intervjuperson uttrycka fördomar och direkta felaktigheter. Hon blandar och ger tillsynes hejdlöst och till sist verkar andemeningen bli att allt var bättre förr och att det värsta som kan hända en flicka (snäll, omhändertagande) är att bli som en pojke (vild och utagerande).

Men det är inte bara dessa vilda flickors situation som engagerar de danska socialarbetarna. I artikeln ”Nul kærester på værelset” hittar vi exempel på marginaliserade invandrartjejer. Artikeln berättar om hem för flickor från etniska minoritetsbakgrunder som hamnat i konflikt med

sina familjer. Citaten ställer dessa flickor mot danska ungdomar –minoritetskultur mot majoritetskultur – och beskriver den konflikt som pågår inom flickorna när de kommer i kontakt med danska ungdomar på blandade danska institutioner:

”De danske *unge*, der bliver anbragt, har ofte misbrugsproblemer, er kriminelle eller har en seksuel udadvendt adfærd. Det har de her piger som regel ikke. [...] Men når de bor sammen med de danske *unge*, kaster flere af dem sig for eksempel ud i at drikke og dyrke sex, fordi de tror, det er sådan, man er dansk.” (Blem, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 5. s. 4)

”Pigerne er slet ikke rustet til eller forberedte på at møde de her ting. [...] Samtidig erkender hun (Lise Sanvig Nordenhof), at hun har et ambivalent forhold til ikke at anbringe disse piger sammen med danske *unge*. [...] Reglerne bliver nok strengere end på almindelige institutioner, hvor der bor danske *unge*.” (Blem, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 5. s. 4).

Vad texten däremot inte tar upp är ”vanliga” danska flickor. Här är det de institutionsplacerade danskorna som får representera ”normalt” danskt beteende, vilket blir missvisande. Man kan tänka sig att, om invandrarflickorna inte har insyn i ett sådant ”normalt” beteende, är de i än högre grad hänvisade till det tydligaste eller mest synliga beteendet och i tron att detta är det gängse, gör de det till sitt.

Tanken bakom att placera dessa invandrarflickor på en egen institution, och inte på en institution där även ”vilde piger” vistas, är att hitta en placering som föräldrarna kan acceptera för att på detta sätt undvika att kontakten mellan flickan och hennes föräldrar helt bryts. Personalen pekar på vikten av att föräldrarna är med och utformar och förhandlar fram de regler som omgärdar flickornas vistelse på institutionen. Det finns också pedagogiska vinster med att flickorna har andra tjejer i samma situation omkring sig som de kan utbyta erfarenheter med, anser de anställda. Det kan hjälpa dem att få en mer positiv syn på sin etniska bakgrund. Den intervjuade personalen ser att flickorna kan få problem med två oförenliga krav. Å ena sidan föräldrarnas krav på bibehållen etnicitet och å andra sidan det faktum att flickorna växer upp i och samtidigt ska kunna fungera i det danska samhället. Det verkar som om personalen tar sitt eget parti eller föräldrarnas. Vad flickorna vill eller anser är underordnat. Flickornas röster hörs inte i den här artikeln.

Även om dessa båda ”flickartiklar” kan verka innehållsmässigt väsensskiljda, vill vi lyfta fram några gemensamma drag. För det första uppvisar texterna drag av tänkande kring särart och likheter. I sitt arbete med flickorna har man valt att lyfta dem ur sitt sociala sammanhang. I stället läggs fokus på särartstänkandet. Personalen vill av olika skäl hellre isolera än integrera flickorna. I båda artiklarna betonas att hela poängen med arbetet är att flickorna ska särbehandlas. För det andra verkar båda artiklarna representera något som vi valt att kalla återtraditionalisering. Med detta menar vi att personalen i sitt arbete med dessa flickor återgår till ett slags föräldrad könsdisciplinering där ställföreträdande mammor kontrollerar flickornas sexualitet och beteende i en konstruerat privat sfär.

Ungdomar som subjekt i socialt arbete

Detta kapitel behandlar subjektet ungdom i det sociala arbetet. I vissa artiklar tillåts ungdomarna själva komma till tals. Hur de beskriver den behandling de genomgår ger, som vi ser det, viktig information om hur det sociala arbetet med ungdomar redovisas i artiklarna. Ungdomarnas berättelser återger på ett indirekt sätt hur det sociala arbetet bedrivs och utformas. I

vår studie ger dessa utsagor en pusselbit i förståelsen för den motsättning vi ser i att ungdomarna själva i första hand ser sig som ungdomar medan systemen i första hand ser de problem som den unge har. Här diskuteras sådant som ungdomars normaliseringstvång och normalitetssträvan, hur ungdomar ser sig själva och hur de berättar om sina liv. Ungdomarnas utsagor är svåra att analysera eftersom de inte utgår ifrån några teoretiska utgångspunkter.

Innan vi går in på redogörelsen vill vi repetera några ord om självreferenser, som beskrevs under de sociala definitionerna av ungdomsbegreppet. Självreferenser innebär ett kontinuerligt speglande av sig själv genom andra. Detta är något vi, enligt Ziehe (1993), alla sysselsätter oss med. Det är dock mest synligt hos ungdomar då de ständigt laborerar med olika rolltaganden i sitt utvecklande av den egna identiteten. Ziehe (1993) menar att den kulturella moderniseringen medför en ökning av självreferensstrukturer. Dagens människa betraktar hela tiden sig själv och sitt handlande i ett utifrånperspektiv och jämför det vi ser med vår omvärld. Detta gäller individens utseende likaväl som den enskildes prestationer.

Detta självrefererande återfinns i våra artiklar i lite olika form när ungdomar själva reflekterar över sina liv och sin samtid. I en artikel talas det om en utbildning för arbete med utsatta ungdomar. De unga ska tala om hur en vuxen, som är bra att ha till något, är. De vuxna lyssnar till detta och försöker finna något av sig själva i det som ungdomarna nämner. (Svanholm, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 1. s. 8) När de unga berättar om goda kvaliteter hos vuxna är det med all sannolikhet en sådan vuxen de själva vill vara/bli. Med andra ord finns här två olika speglingar, dels speglar sig ungdomarna i någon form av vuxenideal och dels speglar sig de vuxna i ungdomarnas ord.

Även i artikeln ”Det normalas lockelse – berättelser från marginalen” återfinns exempel på självrefererande. De handlar om samhällets påverkan på den enskildes självbild och hur individen i interaktion med andra ser sitt spegeljag. Enligt artikeln kan man i en enskild utsaga utläsa samhällets attityder och normer. Hur den enskilde införlivar samhällets negativa reaktioner i sin självbild kan också beskrivas i stämplingsteoretiska resonemang, något som författarna dock inte gör. Artikelförfattarna ger uttryck för en tro på att omvärldens förhållningssätt till ungdomarna har en avgörande inverkan på deras inställning till sitt eget liv och sina möjligheter.

”De erfarenheter de unga berättar om i intervjusamtalet filtreras genom deras vetskap om att ungdomar som är i kontakt med barnskyddet utgör en grupp som är föremål för myndigheternas speciella uppmärksamhet och om vilken det i samhället råder vissa uppfattningar. De intervjuade ungdomarna återspeglar därmed i sina berättelser om sina liv »vår« inställning till »dem« som en grupp med speciella förtecken.” (Strandell et al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 139)

I en artikel i *Socialpædagogen* beskrivs den osäkerhet – duger jag? – som ungdomar upplever idag. Dagens samhälle ställer stora krav på individen att vara lyckad. Idealen om hur vi ska vara, klä oss och se ut når oss via media. Ungdomar använder sig av dessa ideal, tv-program etc. för att referera sitt eget beteende eller utseende:

”De unge oplever i dag en ekstrem usikkerhed i forhold til, om de er gode og rigtige nok, fordi der er så store krav i tiden om, at vi alle skal være en succes.” (Andersen, 2004. *Socialpædagogen* nr. 18 s. 21)

Citatet nedan är taget ur en artikel angående psykiskt sjuka ungdomar som också behöver spegla sig i andra unga och helst inte enbart andra psykiskt sjuka ungdomar:

”Unge har brug for andre unge at spejle sig i .Så vi har ikke kun syge unge.” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 18. s. 11)

I artikeln ”Det normalas lockelse – berättelser från marginalen” återfinns en uttalad tanke om att ungdomar konstruerar sin identitet och sin verklighet. Författarna intresserar sig också för hur ungdomar använder sin vetskap om det normala levnadsloppet i sina berättelser om sig själva. Bland annat redogör artikelförfattarna för en intervjuundersökning, där gängungdomar i sina berättelser väljer att bekräfta eller falsifiera förutfattade meningar angående deras livsstil.

”Jody Miller och Barry Glassner (1997) har i sina intervjuer med gängungdomar noterat att ungdomar använder vissa narrativa redskap för att göra sig själva förstådda för personer som de antar att inte känner till deras värld. Ungdomarna förhåller sig till uppfattningar om det avvikande och det normala så att de antingen stärker våra förhandsuppfattningar eller utmanar dem genom att intyga att de i själva verket lever ett helt normalt och vanligt liv som vi kan känna igen oss i.” (Strandell et. al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 141)

Vissa ungdomar framstår som helt oförmögna att göra något åt sin situation med arbetslöshet, kriminalitet och/eller missbruk. Detta förklaras av Strandell et. al. (2004) med att dessa ungdomar har för avvikande erfarenheter för att ens orka tro på en förändring. Författarna anger att det de anser skilja de marginaliserade ungdomarna från andra grupper av ungdomar är en stark strävan att skriva in sig i det normala vuxenlivet samt av en avsaknad av val som utmanar rådande värderingar. De positiva alternativen är få; det alternativa de känner till från sin vardag representeras närmast av alkohol-, drog-, arbetslöshets- och mentala problem. (a.a. s. 147) Även i denna artikel belyser författarna de svårigheter som möter marginaliserade ungdomar i deras strävan att bli ”normala”.

”Vissa ungdomars livserfarenheter är så fjärran från det »normala« att det inom ramen för det normala levnadsloppets manuskript inte går att berätta om de egna erfarenheterna. Man orkar inte riktigt tro på en förändring, och man har inte tillräckligt med byggstenar för att konstruera ett levnadslopp i normala fåror. [...] Klyftan mellan det man upplevt och det man borde eftersträva har blivit för stor.” (Strandell et. al., 2004. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2. s. 146)

En artikel om slutna ungdomsvård utgörs av en intervju med 17-åriga ”Patrik”. Detta är den enda artikeln som enbart redogör för en enskild ungdoms berättelse. Patrik förmedlar en förändringsberättelse där han förut var ”En i gänget som inte stått emot” (Henning, 2004 *Sociologen* nr. 2. s. 18) och nu är en stark individ som bestämt sig för att ordna upp sitt liv och som står emot grupptricket. Detta, säger Patrik, gör hans situation på slutna anstalt ganska svår. ”De andra tyckte att jag var en fjant och en tönt som slickade personalens röv.” (a.a. s. 18) Patrik uppger att han på grund av detta blev slagen av de andra på institutionen. Patrik anser trots det att slutna ungdomsvård är ”bättre än fängelse” (a.a. s. 19) och säger att han vet det eftersom hans pappa har suttit i fängelse den största delen av sitt vuxna liv. Han berättar också om sin missbrukande mamma och sina syskon som alla placerats i social barnvård. Patrik placerades själv första gången vid tolv års ålder och säger angående kontakten med socialtjänsten, som han sedan dess haft:

”Det har alltid fungerat bra med socialen. De gör som jag vill för annars tror de inte att insatserna hjälper.” (a.a. s. 19)

Patriks bild av den slutna ungdomsvården är, i vår tolkning, att det är ett tufft ställe att befinna sig på, som trots allt är bättre än fängelse. Att pappa suttit i fängelse större delen av sitt vuxna liv och att mamma var missbrukare har satt sina spår hos Patrik. Här berörs det sociala arvets betydelse för den unges utveckling och självbild. Patrik har bestämt sig för att leva ett liv utan droger och kriminalitet eftersom han inte vill gå i sina föräldrars fotspår. Han försöker alltså bryta mot det sociala arvet och genomföra en lyckad socialisering. Uttryckt i stämplingsteoretiska termer har Patrik brutit den avvikelsspiral han tidigare befunnit sig i. Att Patrik tycker att samarbetet med socialen alltid fungerat bra eftersom de gör som han vill kan tyda på en flathet hos socialtjänsten. En insikt om att det inte går att påtvinga förändring utan individens aktiva samarbete utgör en alternativ tolkning.

Två av deltagarna, Jessica och Reza, i Borlänges ungdomssatsning YAR – Youth At Risk – kommer till tals i artikeln ”Borlänge sätter ungdomarna i fokus”. De har under ett års tid, deltagit i ett samhällsprojekt där enskilda volontärer fungerar som stödpersoner för ungdomar som vill nå en förändring i sina liv. Hela gruppen ungdomar har samlats ungefär en gång i månaden och i veckorna har de fått positiv feedback och coaching av sina stödpersoner. Båda uttalar sig odelat positivt om erfarenheten. Jessica kallar sina stödpersoner för ”helt underbara” och berättar att hon fått ett bättre självförtroende, klarat av att läsa upp betygen och komma in på den gymnasieutbildning hon önskade. Angående tiden innan hon började delta i programmet säger hon:

”Tidigare var jag så skoltrött... Det blev bara värre och jag orkade till slut ingenting. Innerst inne var jag glad och sprallig men jag orkade inte ens vara mig själv. Dessutom hade jag svårt att lita på folk.” (Hejdenberg, 2004. *Socionomen*, nr. 7. s.94)

Reza tycker att det blivit en stor skillnad som är svår att förklara. Han är mycket nöjd och tycker att alla ungdomar i Sverige ska erbjudas denna möjlighet. Angående den förändring han ser hos sig själv, säger han:

”Nu är jag inte lika rädd längre och blir inte besviken lika lätt. Min ilska kom ut på fel sätt förut men nu har det blivit bättre och bättre. Det går bättre i skolan...” (Hejdenberg, 2004. *Socionomen*, nr. 7. s.94)

Jessica och Reza har deltagit i ett program som bygger på frivillighet och eget ansvar för att aktivt formulera sina problem och problemens lösning med stöd från flera volontärer.

I *Socialpædagogens* temanummer om psykiskt sjuka ungdomar diskuteras en rapport om dessa ungdomars utsatta situation. Rapporten innehåller både vårdgivarnas och de psykiskt sjuka ungdomarnas synpunkter och alla är överens, situationen för denna grupp måste förbättras. Som ett exempel på en misslyckad insats ges det café i kommunal regi som skulle utgöra en mötesplats för alla psykiskt sjuka. Efter enstaka besök lös de unga med sin frånvaro. Mötet med äldre kroniker blev skrämmande:

”Det er icke noget for os, vi bliver mer deprimeret end vi er i forvejen.” (Sterll, 2004, nr. 18. s. 6)

Lösningen blev att istället fråga ungdomarna själva och låta dem berätta om vilken insats de önskade. De ville gå på konserter och vanliga caféer, som vilka ungdomar som helst och en ”guide” som kunde följa med dem ut anställdes. Enligt tidigare nämnda rapport hör emellertid en sådan lyhördhet för dessa ungdomars behov till undantagen. På Slussen i Kolding arbetar

man aktivt för att erbjuda de placerade ungdomarna ett så normalt liv som möjligt. Flertalet av de unga som kommer dit har en brokig bakgrund av placeringar bakom sig och uttalar sig i en artikel positivt om upplägget:

”Her er rigtig godt. Det er godt at vare sammen med jævnaldrende, og jeg synes folk her er gode til at tage imod.... Her er heller ikke så institutionsagtigt, mere som et bo-fællesskab med ansatte som ser efter os, siger hun.” (Sterll, 2004, nr. 18. s. 10)

På institutionen, som ligger centralt i staden, bor förutom ungdomar med psykiska problem, även kriminella och tanken bakom detta är att de unga har ett behov av att spegla sig i andra unga. Speciellt de psykiskt sjuka blir inte lika låsta i sin egen sjukdomsbild om de vistas med friska unga, enligt artikeln. Ungdomarna turas om att hjälpa till med matlagning, städning och andra göromål. De går i vanlig skola eller komvux och uppmuntras att söka vanliga jobb. Alkohol är tillåten på Slussens fester eller om ungdomarna går ut med någon ur personalen, men man försöker skapa ett klimat där de unga inser att alkohol, mediciner och psykisk obalans inte är en bra kombination. Här tycker vi oss se ett exempel på en modell som bygger på integrering av de psykiskt sjuka ungdomarna. Detta i motsats till de tankar om segregering som uttrycktes i artikeln om flickor från invandrarbakgrund. Att lösningarna ser så olika ut tyder på att det inte finns enhetliga mallar för vad som är bra för dessa, för kommunerna, relativt nya klientgrupper.

Frivillighet och ungdomarnas egen medverkan är hörnstenar i Club Fontanas verksamhet. Ungdomarna som kommer dit får tillgång till kontaktpersoner och ett nätverk av ungdomar i samma situation, men de ska också på olika sätt delta i drivandet av verksamheten. Avsikten är att försiktigt och utifrån ungdomarnas förmågor slussa tillbaka dem in i samhället:

”De unge skal videre her fra og knytte an til det almindelige samfund: enten med en ud-danelse eller et arbejde, så de ikke bliver isoleret.” (Sterll, 2004, nr. 18. s. 9)

I artikeln intervjuas en kvinnlig medlem som uppskattar samvaron med andra psykiskt sjuka. På det sättet får hon må dåligt utan att behöva förklara sig. De som inte har en psykisk sjukdom kan ha svårt att hantera att hon känner sig lite instabil:

”Therese, tag dig sammen. Det har jeg hørt tit. Jeg får lyst til at give folk et spark over knæskallen, når de siger, jeg bare ska ta mig sammen.” (Sterll, 2004, nr. 18. s. 8)

Therese har tidigare varit en ”svängdörrspatient” men hade då artikeln skrevs, inte varit inlagd på över ett år. Hon säger att hon insett att om man inte förmått uppfylla en dröm, måste man hitta en ny. Blir ett heltidsjobb för mycket får man känna efter hur mycket man kan klara av.

”Nu har jeg 15 timer om ugen, og det er fint med mig. Det giver mig meget livskvalitet at være ude, selvom det ikke er så meget.” (Sterll, 2004, nr. 18. s. 9)

Att vara ung och psykiskt sjuk innebär som vi ser det stora påfrestningar för individen. De slits mellan en önskan att vara normala samtidigt som sjukdomen lägger hinder i vägen. Thereses önskan om ett heltidsjobb, hennes sinnebild av det normala, blir en ouppnåelig dröm. I stället har hon hittat en nivå där hon trivs och fungerar. Men ibland verkar anpassningskraven vara väl högt ställda och mera likna ett normaliseringstvång. Ungdomarna på Slussen förväntas hantera arenor som skola och fritid utan inskränkningar eller anpassningar och bete sig i stort som ungdomar utan psykiska problem. Hur känner sig individen om den misslyckas med

denna balansgång, den kanske har misslyckats förut? Vem är det egentligen som har detta behov av normalisering?

Vi skönjer en bild av hur samhällets krav på normalisering och önskan att återföra den här ungdomsgruppen till samhällslivet inte alltid gagnar dessa. Vad dessa marginaliserade unga själva uttrycker är, att de egentligen vill slippa ha tråkigt och kunna få umgås med jämnåriga som delar deras erfarenheter. Som vi tolkar det vill de få plats och kunna delta i samhällslivet på sina villkor, inte i första hand anpassas till det normala.

Sammanfattning

Till att börja med vill vi återigen påpeka att vår studie blivit en annan än den vi först tänkt oss. Då vi hade för avsikt att se på vanliga ungdomar, har vi läst litteratur som beskrivit det normala. Våra teoretiska utgångspunkter har därmed också formulerats utifrån denna avsikt. När vårt empiriska material istället visade sig beskriva marginaliserade ungdomar fick vi skriva om vårt syfte. Resultatet av detta är att vår studie fallit i två delar, en teoretisk och en empirisk. Vi har ändå använt oss av de teoretiska utgångspunkterna vid analysen genom att vi, i den mån det varit möjligt, kopplat tankegångarna i artiklarna till dessa teoretiska resonemang.

Vinsten med vårt misstag blev en tydlig uppdelning av det normala och det avvikande. Genom att vi, när vi läste artiklarna, hela tiden såg avvikelserna genom det normalas glasögon kom det marginaliserade att framstå extra tydligt. Vi fick också syn på hur socialarbetare och artikelförfattare, i sin beskrivning av marginaliserade ungdomar ständigt använder det normala som en outtalad och underförstådd referens.

När det talas om ungdomar i socialt arbete, talas det om arbetet med ungdomarna, vilket besvarar vår forskningsfråga. Detta innebär att de praktiker, som kommer till tals i artiklarna, ofta talar om hur de ser på sin yrkesroll och hur de relaterar till ungdomarna de arbetar med. Detta innebär att det inte, i första hand, är ungdomarna man ser i artiklarna, utan det sociala arbetet med dem. Vårt empiriska material har visat på ett eklektiskt sätt att tala om och praktisera det sociala arbetet med ungdomar.

Hur yrkesutövarna ser på sitt arbete verkar vara beroende av graden av avvikelse hos de marginaliserade ungdomarna. De praktiker som uttrycker sig mest positivt om sitt arbete och sin yrkesroll är de som arbetar med behandling av ungdomar inom öppenvården. De uttrycker också tydligare att de ser framtida möjligheter för sina klienter.

Yrkesverksamma som arbetar med ungdomar i slutenvård eller med psykiskt sjuka ungdomar ger uttryck för mer frustration i sitt arbete. De uttrycker oftare missnöje med olika insatser, de är t ex för få, för sent insatta eller felaktigt utformade. I vissa av artiklarna diskuteras vad som egentligen är möjligt att åstadkomma i arbetet med de mest avvikande. I extremfallen kanske det rör sig om att härbärgera den unge och stå ut med att inte kunna göra så mycket för denne.

I vårt material har tjejerna presenterats separat. Detta ser vi som ett exempel på att ungdomsbegreppet inte är könsneutralt. Flickorna som beskrivs i artiklarna är också föremål för särbehandling i det sociala arbetet.

Ungdomarna själva kommer väldigt sällan till tals i vårt empiriska material, man kan fundera över om detta återspeglar verkligheten i det sociala arbetet. I den utsträckning ungdomarna, uttrycker sig angående de insatser de är föremål för är de genomgående positiva. Patrik, som är dömd till slutenvård, säger att det är bättre än fängelse och Reza, som ingår i ett

program på helt frivillig bas, vill att alla ungdomar i Sverige ska få samma möjlighet. Deras uttalanden pekar på att graden av frihet i insatsen hänger, samman med hur pass positiv den unges syn är på sin behandling. Vi ställer oss dock frågan om det kan vara så att endast de som är positivt inställda, som yttrar sig. Kanske avböjer de som är negativt inställda till den insats de är föremål för att kommentera den?

Marginaliserade ungdomar förefaller, i sina försök att förändra sina liv genom att t ex etablera sig på arbetsmarknaden, sträva efter att nå det normala. När de upplever sig som normala håller de fast vid denna bild av sig själva till den grad att avsteg från normen är näst intill otänkbar. Eftersom ungdomarnas självbild är för bräcklig för att klara av att göra undantag är de tvungna att strikt hålla sig till samhällets normalbiografi. Det enda alternativ till denna tvingande normalitet ungdomarna kan se är en avvikarkarriär. Vissa ungdomar har sådana livserfarenheter att de inte förmår tro på en förändring. Det normala upplevs som något ouppnåeligt.

De psykiskt sjuka ungdomarnas speciella förutsättningar påverkar hur vi tänker kring deras situation. Det faktum att de är sjuka innebär att de har begränsade möjligheter att häva sin marginalisering eftersom samhället fortfarande ställer dem utanför, alla integreringsinsatser till trots. Från att ha varit en extremt marginaliserad grupp, som isolerats på institutioner, har de tack vare en ny syn på psykvården givits en plats i samhällslivet. Vi förmodar att denna relativt nya syn på behandlingen av psykiskt sjuka återspeglar sig i den osäkerhet och det missnöje med insatserna som alla inblandade ger uttryck för i vårt empiriska material. Från att ha varit en rent medicinsk fråga är detta nu en fråga även för kommunerna. Ansvaret bollas fram och tillbaka och de psykiskt sjuka ungdomarna blir lidande.

Av artiklarna kan man utläsa att de bästa insatserna för unga är de som riktar sig specifikt till ungdomar och där man anpassat verksamheten till vad de unga vill och vad de klarar av. Det vi ser i vårt material är att institutionerna har olika uppfattningar om hur normal man måste bli för att kunna fungera i samhället.

Marginaliserade ungdomar formulerar inte själva sina problem då det är systemen som definierar vad som är att betrakta som ett problem. De unga ser sig själva som ungdomar i första hand och i andra hand som individer som har vissa problem. Systemen ser i stället först problemen och i bästa fall att dessa problem tillhör ungdomar. Vi låter ett sista citat belysa detta:

”Unge med psykiske lidelser tænker sjældent på sig selv som syge. Men systemet ser dem icke som *unge*” (Sterll, 2004. *Socialpædagogen*, nr. 18. s. 4)

Genom hela studien ser vi mönster av normalisering kontra marginalisering och avvikelser. Normalisering kan vara formulerad på ett mer eller mindre abstrakt sätt, där det i de mest positiva fallen tas hänsyn till ungdomars konkreta förutsättningar. Dessutom kretsar artiklarna kring integrering kontra segregering, med olika lösningar för olika konkreta situationer. Slutligen diskuteras insatserna för ungdomar utifrån frivillighet kontra tvång.

EGNA REFLEKTIONER OCH FÖRSLAG TILL NY FORSKNING

När vi började skriva vår C-uppsats reflekterade vi mycket över vad ungdomsperioden kan innebära. Vi var nyfikna på hur det kommer sig att den har blivit en så laddad, uttänjd och idealiserad tid i livet. Sakta men säkert började vi närma oss vad vi ville skriva om. Vi ville undersöka hur utövarna av socialt arbete ser på ungdomarna och sitt arbete med dem.

Utan att själva vara medvetna om det, använde vi oss av det normala som en omedveten referens. Detta styrde våra tankegångar och ledde till att vi koncentrerade vårt arbete på det normala livsförloppet. Av samma anledning antog vi att även praktiker ser på ungdomar ur normalitetens synvinkel. När vi sedan började analysera vårt material upptäckte vi att verkligheten som beskrevs där, inte stämde överens med vår förförståelse. Istället såg vi hur det normala utgör en osynlig och underförstådd referensram mot vilken det marginaliserade hålls upp. Insikten om att förståelsen av det normala är en förutsättning för kunskap om det avvikande i socialt arbete blev en viktig lärdom för oss.

Någonting annat vi fick syn på i materialet var socialarbetarnas eklektiska tankegångar och arbets sätt. De teoretiska resonemangen uttrycks sparsamt men anas under ytan, vilket kan ge en viss otydlighet som resultat. Vi tyckte oss också se en överrepresentation av vissa behandlingsmodeller. Detta kan illvilligt tolkas som att praktikernas kunskaper kan vara ytliga och att man därför har lättare att bli påverkad av trender i sitt yrkesutövande. Vår tolkning är dock den, att socialarbetarna ger uttryck för en ödmjukhet inför att man inte alltid kan veta vad som fungerar bäst för den enskilde individen och en öppenhet för att prova nya metoder som kan utveckla det sociala arbetet.

Som blivande socionomer tycker vi att eklekticismen i det sociala arbetet är en intressant fråga eftersom den rör hur vår utbildning är upplagd och därmed också påverkar vårt kommande yrkesutövande. Här anser vi därför att det är viktigt med vidare forskning.

REFERENSER

- Alvesson, M., Sköldberg, K. (1994) *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Berggren, H (1995). *Seklets ungdom. Retorik, politik och modernitet 1900-1939*. Jyväskylä: Gummerus Printing.
- Bjurström, E. & Lilliestam, L. (1994). Stilens markörer. I Fornäs, J., Boëthius, U., Frosmann, M., Ganetz, H. & Reimer, B. *Ungdomskultur i Sverige*. (FUS-rapport nr 6). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Bolin, G. (1994). Våldsinriktade gemenskaper. Ungdom, våldsvideo och internationell kommunikation. I Fornäs, J., Boëthius, U., Frosmann, M., Ganetz, H. & Reimer, B. *Ungdomskultur i Sverige*. (FUS-rapport nr 6). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Borgström, M. (2002) Ungdomar: Sociokulturell identitetsutveckling och idolors betydelse för skapandet av deras identitet. I Banér, A. (red.), *Idol, image, identitet*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för barnkulturforskning.
- Czaplicka, M. (1993). Vägen till självförsörjning. Om ungdomars skolgång och inträde i arbetslivet. I Fornäs, J., Boëthius, U. & Reimer, B. *Ungdomar i skilda sfärer* (FUS-rapport nr 5). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Erikson, H. E., (1981). *Ungdomens identitetskriser*. Lund: Natur och Kultur.
- Erling, A. & Hwang, P. (red.). (2001). *Ungdomspsykologi. Utveckling och livsvillkor*. Falun: Natur och Kultur
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2003). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (andra upplagan). Stockholm: Nordstedts Juridik AB.
- Fornäs, J. (1994). Ungdom, kultur och modernitet. I Fornäs, J., Boëthius, U., Frosmann, M., Ganetz, H. & Reimer, B. *Ungdomskultur i Sverige*. (FUS-rapport nr 6). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Fornäs, J., Boëthius, U. & Reimer, B. (1993). *Ungdomar i skilda sfärer* (FUS-rapport nr 5). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Fornäs, J., Boëthius, U., Frosmann, M., Ganetz, H. & Reimer, B. (1994). *Ungdomskultur i Sverige*. (FUS-rapport nr 6). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Goldberg, T. (2000). *Narkotikan avmystifierad. Ett psykosocialt perspektiv*. (Andra reviderade upplagan). Solna: Academic Publishing of Sweden.
- Goldberg, T. (red.). (2005). *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Gustavsson, U. A. (1999). Från utbildning till arbete. Problem och institutionella lösningar. I Hagström, T. (red.). *Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Hagström, T. (1999). Ungdomar i övergångsåldern – några inledande infallsvinklar. I Hagström, T. (red.). *Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Hagström, T. (red.). (1999). *Ungdomar i övergångsåldern – handlingsutrymme och rationalitet på väg in i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Henriksson, B. (1991). *Att skapa sin ungdom – Om det svåra samspelet mellan frihet och kontroll*. Stockholm: Glacio Bokförlag AB

Kaplan, J. L., (1987). *Farväl till barndomen – En bok om adolescensen*. Lund: Natur och Kultur.

Lalander, P & Johansson, T. (2002), *Ungdomsgrupper i teori och praktik* (andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.

Mitterauer, M. (1991). *Ungdomstidens sociala historia*. Göteborg: Röda bokförlaget AB.

Sernhede, O. (1996). *Ungdomskulturen och de Andra – sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*. Uddevalla: Daidalos.

SOSF 1993:11 (M och S) *Socialstyrelsensalmänna råd. Medicinsk åldersutredning av invandrarbarn och adoptivbarn*. Socialstyrelsens databas.

Tetzchner von, S. (2005). *Utvecklingspsykologi. Barn och ungdomsåren*. Danmark: Studentlitteratur.

Ziehe, T. (1993). Självreflekterande kan inte undvikas. Några effekter av undervisningens rationaliseringar. I Fornäs, J., Boëthius, U. & Reimer, B. *Ungdomar i skilda sfärer* (FUS-rapport nr 5). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium AB.

Refererad lagtext

Föräldrabalken – FB
Kapitel 6, § 2b och Kapitel 9, §§ 1 - 3,

Socialtjänstlagen – SoL
Kapitel 1, § 2, Kapitel 4, § 4 och Kapitel 5, §§ 1 – 3

Lagen om vård av unga – LVU
§ 1, stycke 2 och § 21

Lagen om unga Lagöverträdare – LuL
§ 1 och § 31

Artiklar

- Andersen, E-M. (2004). 2100 vilde piger i Danmark – et alvorligt problem. *Socialpædagogen*, 9, 22 – 23.
- Andersson, M. (2004). Alla tjänar på förstärkta familjehem. *Socionomen*, 2, 64 – 66.
- Blem, B, K, (2004). Nul kærester på værelset. *Socialpædagogen*, 5, 4 – 5.
- Edvall, L. (2004). Multi Systemic Treatment. ”Säkraste sättet att utvärdera en insats”. *Socionomen*, 3, 80.
- Edvall, L. (2004). Inte en metod utan ett koncept. *Socionomen*, 3, 80 – 83.
- Hejdenberg, L. (2004). Borlänge sätter ungdomarna i fokus. *Socionomen*, 7, 92 – 95.
- Henning, P. R. (2004). ”Jag är aldrig otrevlig längre” ”Det här är bättre än fängelse”. *Socionomen*, 2, 18 – 19.
- Henning, P. R. (2004). Till Bågen hittar bara den som är inbjuden. *Socionomen*, 2, 19 - 21.
- Jørgensen, J. (2004). De udsatte unge. *Socialpædagogen*, 18, 16 – 17.
- Strandell, H. Julkunen, I. & Lamminen, K. (2004). Det normalas lockelse – berättelser från marginalen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2, 136 – 147.
- Sterll, B. (2004). Unge sindslidende lades i stikken. *Socialpædagogen*, 18, 4 – 6.
- Sterll, B. (2004). Modstridende meldinger og manglende sammen hæng i unge - indsats. *Socialpædagogen*, 18, 6 – 7.
- Sterll, B. (2004). Fest og faste rammer. *Socialpædagogen*, 18, 8 – 9.
- Sterll, B. (2004). Så normal som muligt. *Socialpædagogen*, 18, 10 – 11.
- Sterll, B. (2004). Udenfor pædagogisk rækkevidde. *Socialpædagogen*, 15, 4 – 7.
- Svanholm, G. (2004). Uddannelse til arbejdet med udsatte unge. *Socialpædagogen*, 1, 6 – 8.
- Svanholm, G. (2004). Ind bag den rå facade. *Socialpædagogen*, 1, 8 – 9.
- Tani, H. (2004). Konferens om intensiva familjebehandlingsmetoder i öppenvård. Från institutionsvård till manualbaserad behandling. *Socionomen*, 2, 36 – 37.
- Tani, H. (2004). Kort och intensivt för ungdomar på glid. *Socionomen*, 2, 38 – 41.